

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

**PSIHOMETRIJSKA ANALIZA SKALE ŽIVOTNIH
POZICIJA I ODNOS ŽIVOTNIH POZICIJA SA
DIMENZIJAMA AFEKTIVNE VEZANOSTI I
SAMOPOIMANJEM**

MASTER RAD

Mentor:
Prof. dr Đorđe Čekrlija

Kandidat:
Ognjen Tadić

Banja Luka, jun 2023. godine

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF PHILOSOPHY

PSYCHOMETRIC ANALYSIS OF THE LIFE POSITION SCALE AND THE RELATIONS OF LIFE POSITIONS WITH THE DIMENSIONS OF ATTACHMENT AND SELF

MASTER PAPER

Mentor:
Prof. dr Đorđe Čekrlija

Candidate:
Ognjen Tadić

Banja Luka, June 2023.

Mentor: Prof. dr Đorđe Čekrlija

Naslov rada: Psihometrijska analiza skale životnih pozicija i odnos životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanjem

Rezime: Ovo istraživanje je imalo dva osnovna cilja. Da utvrdi psihometrijske karakteristike prevedene forme Skale životnih pozicija, i da utvrdi relacije između životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanja. Kao dodatak, ispitanici su polne i uzrasne razlike u životnim pozicijama, afektivnoj vezanosti i samopoimanju. Istraživanje je sprovedeno na prigodnom uzorku od 1135 polno neujednačenih ispitanika, koji su popunjavali online anketu distribuiranu preko digitalnih društvenih mreža. Sprovedene su dvije studije. U prvoj studiji ispitivana je faktorska struktura prevedene Skale životnih pozicija kako bi se mogle izvršiti korekcije prevoda. U prvoj studiji učestvovalo je 123 muškarca i 617 žena, uzrasnog raspona između 15 i 68 godina ($M = 28.74$; $SD = 9.61$). Eksploratorna faktorska analiza je ukazala na četvorofaktorsko rješenje kojim je objašnjeno 37.7% varijanse. Kod 7 ajtema primjećene su niske vrijednosti komunaliteta, i otkriveno je da su ajtemi zasićeni sa dva ili više latentnih faktora. Nakon ovih rezultata revidiran je prevod upitnika i izvršene su korekcije vodeći računa da novi prevod u što većoj mjeri korespondira originalnoj verziji upitnika. U drugoj studiji učestvovalo je 85 muškaraca i 316 žena, uzrasnog raspona od 17 do 66 godina ($M = 30.34$; $SD = 8.35$). Eksploratorna faktorska analiza je ukazala na četvorofaktorsko rješenje koje objašnjava 44.9% varijanse. Konfirmatorna analiza je pokazala da podaci ne fituju dobro u pretpostavljeni model ($\chi^2_{164} = 512.945$; $p = .000$; $CFI = .886$; $TLI = .868$; $GFI = .884$; $RMSEA = .074$), ali da najbolji fit daje četvorofaktorski model. Dobijeni rezultati govore u prilog sadržinske, konvergentne, diskriminativne i kriterijumske validnosti, ali protiv konstruktne validnosti. Rezultati kanoničke korelacione analize pokazuju da sigurnije vezane osobe imaju u prosjeku pozitivnije životne pozicije. Dodatno, sigurnije vezane osobe, i osobe sa pozitivnijim životnim pozicijama u prosjeku imaju pozitivnije samopoimanje. Muškarci imaju u prosjeku viši skor na subskali Ti–, a žene u prosjeku viši skor na subskali akademskog samopoimanja. Stariji ispitanici imaju u prosjeku niže skorove na subskalama Ja– i Ti–, nižu anksioznost, i pozitivniji akademski, socijalni i emocionalni self.

Ključne riječi: Skala životnih pozicija, životne pozicije, afektivna vezanost, samopoimanje

Naučna oblast: Psihologija

Naučno polje: Psihologija ličnosti

CERIF klasifikacija: S 260

Tip licence: *Ova master teza je dostupna za javnu distribuciju u okvirima licence nekomercijalnog autorstva (CC BY-NC) kojom se dozvoljava svaka nekomercijalna upotreba, distribucija i reprodukcija na različitim medijima, pod uslovom da se navedu originalni autor i izvor.*

Mentor: Prof. dr Đorđe Čekrlija

Title: Psychometric analysis of life position scale and the relations of life positions with dimensions of attachment and self

Summary: This research had two main aims. To determine psychometric characteristics of translated form of the Life Positions Scale, and to determine relations between life positions and dimensions of attachment and self. In addition, sex and age differences in life positions, attachment, and self were examined. The research was conducted on a convenient sample of 1135 respondents, unbalanced by sex, who filled out an online survey distributed through digital social networks. Two studies were conducted. In the first study, the factor structure of the translated Life Position Scale was examined, so that translation corrections could be made. The first study involved 123 men and 617 women, ranging in age from 15 to 68 years ($M=28.74$; $SD=9.61$). The exploratory factor analysis indicated a four-factor solution that explained 37.7% of the variance. Low communality values were observed in 7 items, and items were found to be saturated with two or more latent factors. Following these results, the translation of the questionnaire was revised and corrections were made, taking into account that the new translation corresponds as much as possible to the original version of the questionnaire. The second study involved 85 men and 316 women, ranging in age from 17 to 66 years ($M=30.34$; $SD=8.35$). Exploratory factor analysis indicated a three-factor solution that explains 44.9% of the variance. Confirmatory analysis showed that the data did not fit well into the assumed model ($\chi^2_{164}=512.945$; $p=.000$; $CFI=.886$; $TLI=.868$; $GFI=.884$; $RMSEA=.074$), but that the four-factor model gives the best fit. These results favor content, convergent, discriminatory and criterion validity, but not constructive validity. The results of the canonical correlation analysis showed that more securely attachment persons are, on average they will have more positive life positions. Additionally, more securely attached, and people with more positive life positions, on average will have a more positive self-perception. Men have on average a higher score on the U- subscale, and women on average have a higher score on the academic self-perception subscale. Older respondents have, on average, lower scores on the I- and U- subscales, lower anxiety, and more positive academic, social, and emotional self.

Key therms: Life positions scale, life positions, attachment, self

Scientific field: Psychology

Field of study: Personality psychology

CERIF Classification: S 260

License type: *This master thesis is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License (CC BY-NC) which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.*

SADRŽAJ

UVOD	1
Transakciona analiza.....	2
Samopoimanje kroz Transakcionu analizu	3
Dimenzije Životnih pozicija.....	4
Psihološko mjerenje životnih pozicija.....	6
Teorija Afektivnog vezivanja	8
Samopoimanje kroz Afektivnu vezanost.....	9
Dimenzije Afektivnog vezivanja.....	9
Psihološka mjerenja Afektivne vezanosti	11
Samopoimanje kroz TA i AV	11
Samo samopoimanje	13
PROBLEM I CILJEVI.....	14
ZADACI I HIPOTEZE	15
METODOLOŠKI DIO.....	17
Uzorak i postupak.....	18
Instrumenti.....	19
Spoljne varijable	19
Statistička obrada podataka	20
REZULTATI.....	21
Prva studija	21
Druga studija.....	26
Testiranje hipoteza.....	31
Kanononička korelaciona analiza	33
Odnosi sociodemografskih varijabli sa životnim pozicijama, afektivnom vezanošću i samopoimanjem.....	37
DISKUSIJA	41
ZAKLJUČAK.....	45
LITERATURA	48
PRILOZI	50

UVOD

Česta kritika koja se upućuje Transakcionoj analizi je nedovoljna empirijska provjeranost teorijskih koncepata, iako su ti koncepti korišteni u kliničkoj praksi, te se kliničari pouzdaju u njih tvrdeći da imaju dobru praktičnu vrijednost. Jedan od tih koncepata su tzv. *životne pozicije*, koje se ukratko mogu opisati kao bazični stav koji osoba zauzima prema osnovnim vrijednostima koje primjećuje kod sebe i drugih. Životne pozicije je prvi put opisao Erik Bern 1962. godine i još tad ukazao da će biti potrebno vrijeme da se ovaj koncept empirijski potvrdi. Taj zadatak je, između ostalih, preuzeo Boholst (2002) kreirajući instrument za mjerenje životnih pozicija; tzv. *Skalu životnih pozicija*. Obzirom na dobijene rezultate činilo se da je na taj način koncept empirijski potvrđen. Međutim, dubljim uvidom u različitu literaturu ispostavlja se da postoje brojna ograničenja koja dovode u pitanje validnost ovog instrumenta. Kao glavno ograničenje može se navesti da ni u jednom istraživanju nije izvršena potpuna validacija instrumenta, a da se instrument uveliko koristi u empirijskoj praksi kroskulturalno. Zbog toga su u ovom istraživanju uzeti u obzir nedostaci prethodnih istraživanja i izvršena detaljnija validacija instrumenta.

Dodatno, istraživanja životnih pozicija ukazala su na specifičan odnos ovog konstrukta sa afektivnom vezanošću, bilo da se raspravlja o obrascima ili dimenzijama afektivne vezanosti. Ispostavlja se da životne pozicije i afektivna vezanost dijele i teorijske i empirijske sličnosti koje se ogledaju u bazičnim predstavama o sebi i drugima. S tim da se razlika ogleda u tome što se afektivna vezanost odnosi na emocionalne relacije sa važnim drugima i očekivanja u tim relacijama, a životne pozicije na bazičnu predstavu o vrijednostima sebe i drugih. Afektivna vezanost, za razliku od transakcione analize ima obimniju empirijsku istoriju. To pruža dodatni okvir za validaciju instrumenta, kao i empirijsku potvrdu konstrukta životnih pozicija.

U ovom radu posmatran je i odnos self-koncepta (samopoimanja) sa životnim pozicijama i dimezijama afektivne vezanosti. Različite teorije self-koncepta prepoznaju i obrađuju pojmove tzv. Dobrog Ja i Lošeg Ja, što je povezano sa bazičnim predstavama o sebi. Iz takvog teorijskog okvira proizilazi očekivanje da će životne pozicije i dimenzije afektivne vezanosti imati podudaran odnos sa self-konceptom. Zbog toga, ovaj rad kao opšti cilj ima jednačenje dijelova teorije Transakcione analize i Teorije afektivne vezanosti, u odnosu na self-koncept. Taj zadatak ne bi trebao biti izazovan obzirom da obe teorije počivaju na istoj psihoanalitičkoj podlozi, a da je suštinska razlika u pojmovnom okviru koji oblikuje naknadne

operacionalizacije pojmova. Pored toga, ideja za istraživanje proizilazi iz već postojećih radova koji su ukazali na pomenute sličnosti, a na koje će se referisati u nastavku teksta.

Dodatni aspekt ovog istraživanja koji je važno napomenuti dotiče se pojmova „poimanja“ i „samopoimanja“. Najčešća definicija „poimanja“ je da je to „shvatanje smisla“, ili drugim riječima „razumijevanje na nivou pojmova“. Zbog toga će se u nastavku teksta termin „poimanje“ posmatrati kao shvatanje smisla, ili shvatanje/razumijevanje na nivou karakterističnog pojmovnog okvira koji nudi svaka od pomenutih teorija.

S tim u vezi „samopoimanje“ se može definisati kao shvatanje sebe, razumijevanje sebe, shvatanje ili razumijevanje pojma sebe. Dakle, pojedinac se može samopoimati kroz različite pojmovne okvire, kakve nude pomenute teorije. Obzirom da se i transakciona analiza, i teorija afektivne vezanosti i teorije self-koncepta dotiču bazične predstave o sebi, kroz teorijski dio rada biće predstavljeno kako pojedinac može da se samopoima kroz okvire pomenutih teorijskih pravaca. To je posebno vidljivo u odjeljcima „Samopoimanje kroz transakcionu analizu“, „Samopoimanje kroz afektivnu vezanost“, i „Samo samopoimanje“. U posljednjem odjeljku pod pojmom „samopoimanje“ se misli na prevod termina self-koncept koji je predložio Čekrlja (2014), kao najadekvatniji prevod za sad.

Transakciona analiza

Transakciona analiza (u daljem tekstu: TA) kao termin može da se odnosi na psihoterapijski pravac, teoriju ličnosti, teoriju psihološkog razvoja, teoriju psihopatologije, teoriju komunikacije, a obuhvata specifičan filozofski pogled na svijet proistekao iz filozofije humanizma. U kontekstu ovog istraživanja akcenat je stavljen na TA kao na teoriju ličnosti.

Transakcionu analizu je osnovao psihijatar Erik Bern (Eric Berne), pedesetih godina XX vijeka, nazivajući svoj pristup *socijalnom psihijatrijom* (Berne, 1996). Frojdovska psihoanalitička podloga koja stoji iza ove teorije je nepobitna, o čemu svjedoči trodjelna struktura ego-stanja kao i prateća dinamika tih ego stanja. Transakciona analiza proizišla je, između ostalog, iz posmatranja *transakcija* unutar grupe, a transakcije u ovom kontekstu predstavljaju *jedinice socijalne razmjene*, tj. poruke koje pojedinci razmjenjuju verbalnim i neverbalnim kanalima komunikacije. Etimologija riječi *komunikacija* otkriva da se u osnovi transakcija krije razmjena ili dijeljenje. Da bi se moglo razmjenjivati potrebno je najmanje

dvoje i da je to dvoje *svjesno* jedno drugog, što znači da prepoznaju postojanje jedno drugog u nekom od kanala komunikacije. Tada razmjenjena, tj. sama komunikacija ima smisla.

Ljudi kroz transakcije razmjenjuju tzv. *stroukove* i *diskaunte*, koje u grubom prevodu Bernovog specifičnog žargona predstavljaju *jedinice socijalnog prepoznavanja* (Stewart & Joines, 1987). U tom smislu *strouk* (maženje, glađenje) predstavlja onu jedinicu socijalnog prepoznavanja kroz koju pojedinac može „osjetiti“ da je primjećen od strane drugog u nekom pozitivnom kontekstu, dok se *diskaunt* (otpisivanje) odnosi na negativno konotiranu primjećenost od strane drugog, ili pak neprimjećenost, što opet zavisi od TA autora koji definišu ove pojmove. Kasnije će biti objašnjeno kako se životne pozicije nadovezuju na ovu koncepciju.

Kako navodi Budiša (2009, str. 1), TA se suočava sa poteškoćama koje proizilaze iz „...Bernovog specifičnog načina mišljenja, u kojem nije toliko koristio naučne termine, koliko intuitivne neologizme, generalizacije, aforizme, metafore, jezik bajki i sl.“ Dakle, osnovne poteškoće sa kojima se susreće TA vezane su za izbor „stručnih“ pojmova i empirijsku provjerenost tih pojmova, obzirom da TA u velikoj mjeri počiva na kliničkim studijama na pojedincu i grupama. Prednost Bernovog pristupa nalazi se u tome što su upravo ti sporni termini koje je Bern uspostavio pogodovali psihoedukaciji klijenata, kao jednoj od važnih tehnika u radu sa klijentima. Takav pristup je imao pozitivnog efekta na mentalno zdravlje klijenata olakšavajući im razumjevanje vlastitih psihičkih poteškoća. Bernov način rada omogućio je da složeni psihoterapijski žargon bude lako razumljiv i malom djetetu i staroj osobi, što je bitna razlika u odnosu na teški „frojdovski“ žargon, u to vrijeme razumljiv samo ekspertima iz oblasti mentalnog zdravlja. Pošto je Bern omogućio da psihoterapijski žargon postane razumljiviji „običnom čovjeku“, prosječan čovjek je imao priliku uvida u, takoreći, Kerberom čuvani nevidlji i mračni vilajet psihijatrije, ali i u vlastiti vilajet. Samim tim ni ne čudi što je akademska zajednica imala listu prigovora na Bernov pristup radu.

Samopojmanje kroz Transakcionu analizu

Kao teorija ličnosti TA se bavi strukturom i dinamikom psihičkog svijeta čovjeka zadržavajući psihoanalitički, trodjelni model ego stanja koji je u temelju TA teorije. Ego stanje predstavlja skup međusobno isprepletenih misli, osjećanja i ponašanja kroz koje se ličnost ispoljava u datom trenutku, ovdje i sada (Stewart & Joines, 1987). Tri ego stanja po TA predstavljaju ego stanje *Roditelj*, ego stanje *Odrasli*, i ego stanje *Dijete*. Ego stanje *Roditelj* obuhvata misli, osjećanja i ponašanja preuzeta u ranom djetinjstvu od roditeljskih figura i korespondira psihoanalitičkoj konceptualizaciji Super ega. Ego stanje *Odrasli*, obuhvata misli,

osjećanja i ponašanja koja su direktna reakcija na ovdje i sada i korespondira psihoanalitičkom konceptu Ega. Ego stanje Dijete korespondira psihoanalitičkom ID-u i obuhvata misli, osjećanja i ponašanja koja proizilaze iz infantilnih nagona, ili uopšteno iz djetinjstva (u zavisnosti kako ih koji autor definiše).

Osnovna trodjelna struktura ličnosti prema TA daje priliku pojedincu da pojmi sebe kroz analizu memorisanih „zapisa“ transakcija preuzetih od roditeljskih figura koje su obuhvaćene ego stanjem Roditelja kao hipotetičkog konstrukta. Ego stanje Dijete, kao hipotetički konstrukt obuhvata misli ponašanja i osjećanja koja pojedinac nosi i ponavlja iz perioda djetinjstva, i poimanje vlastitog Djeteta pojedincu pruža priliku za dolazak u kontakt sa vlastitim autentičnim potrebama. Ego stanje Odrasli, po psihoanalitičkoj analogiji predstavlja most između principa zadovoljstva i principa moralnosti i pojedincu pruža priliku da pojmi način na koji balansira između ove dvije pomenute krajnosti u kontekstu „ovdje i sada“.

Prema Bernu, ključna razlika u odnosu na klasični psihoanalitički model ličnosti ogleda se u tome što se različita ego stanja manifestuju, i mogu prepoznati (pojmiti) u trenutnom ljudskom ponašanju (Berne, 1996). Iz toga je i žargonski proisteklo da se osoba „ponaša iz određenog ego stanja“. U obuci za TA psihoterapeute polaznici uče da u vlastitim i tuđim ponašanjima prepoznaju elemente trodjelnog modela ego stanja kroz takozvanu *funkcionalnu analizu*. Takvo iskustvo dodatno olakšava shvatanje strukture ličnosti prema TA, za koje nije dovoljna samo pisana riječ.

Dimenzije Životnih pozicija

U pokušaju da shvati dinamiku grupe i uspostavi socijalnu psihijatriju kao oblik kliničke prakse Erik Bern je posmatrao međuljudske transakcije, iliti pomenute jedinice socijalne razmjene. Tim putem je došao do zaključka da ljudi u sebi nose bazična uvjerenja, tj. predstave o sebi i drugima iz kojih dalje proizilaze ponašanja, tj. komunikacijske jedinice (transakcije). Ta bazična uvjerenja je odlučio nazvati životnim pozicijama. On opisuje *životnu poziciju* kao fundamentalnu varijablu ljudskog života (Berne, 1962). Životna pozicija u njegovoj interpretaciji predstavlja apsolutnu pretpostavku kao npr. „svi bosanci su glupi“ koju subjekt (klijent/pacijent) uspostavlja u ranom djetinjstvu, između treće i sedme godine života, u zavisnosti od životnih okolnosti (Berne, 1962). Obzirom da se usvaja u ranom djetinjstvu, kada govor pojedinca nije u potpunosti razvijen, ta pretpostavka ostaje na nivou propozicije. Ta apsolutna pretpostavka može postati kamen spoticanja u daljem životu pojedinca i oblikuje način na koji pojedinac doživljava sebe i svijet oko sebe. Bern je još tada bio svjestan da će biti

potrebno godina za konceptualizaciju i empirijsku potvrdu životnih pozicija u kliničkoj praksi. U rječniku termina čuvene „Žute knjige“ stoji da su životne pozicije „*osnovna uvjerenja neke osobe o sebi i drugima, koja se koriste da opravdaju odluke i ponašanje; osnovni stav koji osoba zauzima u pogledu osnovnih vrednosti koje uočava kod sebe i drugih*“ (Stewart & Joines, 1987, str. 469).

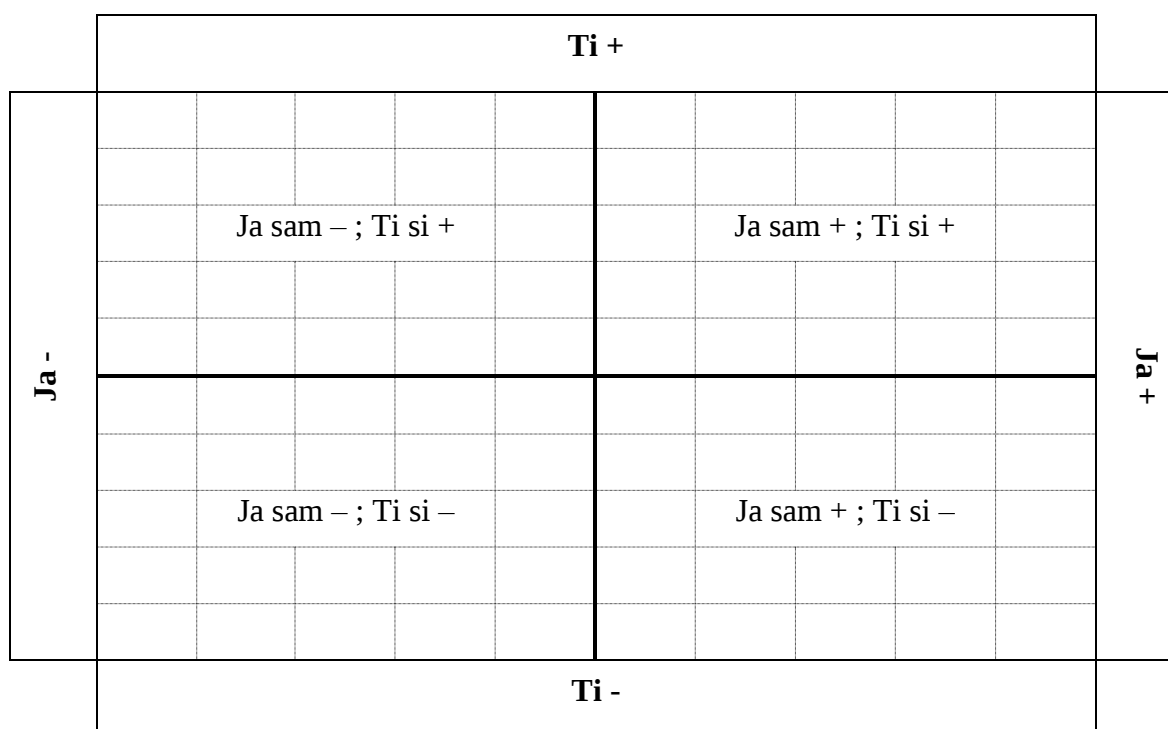
Nadovezujući se na pomenuti strukturalni trodijelni model ličnost može se reći da svaki dio ličnosti može zauzimati životnu poziciju prema sebi, drugima i generalno, prema svijetu. Iz tih pozicija se rascvjetava specifična dinamika ličnosti kroz koju može da se opiše i zdrava ličnost, ali i objasni složena psihopatologija koju pojedinac razvija kroz interakciju internih bioloških predispozicija i eksternih kompleksnih društvenih faktora.

Bazične predstave o sebi i drugima mogu se posmatrati i dimenziono i kategorički. U osnovi, ljudi imaju bazičnu unutrašnju predstavu o sebi (Ja) koja može imati pozitivnu i negativnu valencu (Ja⁺, Ja[–]) i Bernovim žargonom se prevodi u *Ja sam OK* ili u *Ja nisam OK*. Ljudi imaju i bazičnu unutrašnju predstavu o drugom (Ti) koja također može imati pozitivnu i negativnu valencu (Ti⁺, Ti[–]), koja se prevodi u *Ti si OK* ili *Ti nisi OK*. Ukrštanjem bazičnih predstava o sebi i drugima dobija se dijagram kao što se vidi na Grafikonu 1 (Ernst, 1971). Dijagram ilustruje četiri životne pozicije:

1. Ja ⁺ Ti ⁺	Ja sam OK, Ti si OK
2. Ja ⁺ Ti [–]	Ja sam OK, Ti nisi OK
3. Ja [–] Ti ⁺	Ja nisam OK, Ti si OK
4. Ja [–] Ti [–]	Ja nisam OK, Ti nisi OK

Ovdje je važno skrenuti pažnju da su životne pozicije bazične pretpostavke o sebi i drugima, ali da se u nekoj konkretnoj situaciji ispoljavaju u zavisnosti od unutrašnjih i spoljašnjih faktora oko pojedinca. Tako, neko može imati bazičnu poziciju *Ja sam OK, Ti si OK* (Ja⁺, Ti⁺), ali npr. u nekoj trenutnoj neprijatnoj životnoj situaciji (smrt važne osobe, bolest, pad raspoloženja, rat, ekonomska kriza) mijenja trenutnu poziciju u npr. *Ja nisam OK, Ti nisi OK* (Ja[–], Ti[–]). U TA žargonu možemo reći da osoba situaciono prolazi kroz kompenzaciju. Teorija i praksa ukazuju da osoba koja ima bazičnu poziciju Ja⁺, Ti⁺, nakon neprijatnog događaja lakše i brže uspostavlja vlastitu životnu ravnotežu.

Grafikon 1. Dijagram životnih pozicija (Ernst, 1971)

U ovom radu posmatraće se uopštena predstava o sebi i drugima, uzimajući u obzir da i unutrašnji i spoljašnji faktori oko pojedinca, kao i sama testna situacija mogu isprovocirati različite situacione odgovore ispitanika u istraživanju.

Psihološko mjerenje životnih pozicija

Važan empirijski uvid u životne pozicije desio se relativno nedavno kada je Frederik Boholst, vodeći se opštim smjernicama za dizajn psihološkog mjernog instrumenta kreirao *Skalu životnih pozicija* (Boholst, 2002). Dizajn skale rađen je prema uputama Spektora (Spector, 1994) tako da su u izradi instrumenta ispoštovana osnovna načela izrade psiholoških mjernih instrumenata. Boholst je originalno kreirao skalu od 40 ajtema (10 ajtema po životnoj poziciji) od kojih je nakon faktorizacije u finalnu verziju upitnika ušlo ukupno 20 ajtema. Da je Boholst zaista vodio računa o osnovnim načelima vidi se naknadno iz matrice faktorskih zasićenja gdje je uočljiva čista dvofaktorska (1. Ja, 2. Ti), tj. četvorofaktorska (1. Ja+, 2. Ja-, 3. Ti+, 4. Ti-) struktura ovog mjernog instrumenta sa vrlo zadovoljavajućim faktorskim zasićenjima čime je formalno potvrđena pouzdanost i validnost instrumenta (Boholst, 2002). Problem sa pomenutim istraživanjem je što je validacija instrumenta rađena na samo 95 ispitanika (studenata psihologije) što je veoma mali i pristrasan uzorak. Takođe, Boholst je

sproveo samo eksploratornu faktorsku analizu, što implicira da nije sprovedena kompletna konfirmacija, a to svakako provocira dalju provjeru psihometrijskih karakteristika ovog instrumenta.

Prvu ozbiljniju provjeru psihometrijskih karakteristika Boholstove Skale životnih pozicija, na polno ujednačenom uzorku od 370 ispitanika, radila je grupa autora sa Ataturk Univerziteta u Turskoj (Isgor, Kaygusuz, & Ozpolat, 2012). Konfirmatorna faktorska analiza u ovom istraživanju potvrdila je pretpostavljenu četvorfaktorsku strukturu instrumenta nakon čega su autori zaključili u korist prikladnosti instrumenta i njegove dalje empirijske upotrebe. Eventualni nedostatak ovog istraživanja ogleda se u uskom uzrasnom rasponu ispitanika (19-23 godine), prosječnog uzrasta od oko 21 godinu. Pored toga, treba imati u vidu da su u istraživanju učestvovali studenti, pa su rezultati istraživanja generalizabilni na ovu uzrasnu grupu i socijalni stratum, čime je otvoren prostor za validaciju upitnika na opštoj i kliničkoj populaciji.

Analizu takvog tipa sprovela je Budiša (2009) poredeći opštu i kliničku populaciju preko, između ostalog, Skale životnih pozicija prevedene na jezik domaćeg govornog područja. U ovom istraživanju učestvovalo je 200 ispitanika uzrasta od minimalno 19, a maksimalno 68 godina, od kojih polovina ispitanika dolazi iz kliničke, a druga polovina iz nekliničke populacije. U pomenutom istraživanju pokazano je da prevedena skala životnih pozicija uspješno diskriminiše između kliničke (depresivni i paranoidni pacijenti) i nekliničke populacije, i da skala uz to ima zadovoljavajuće psihometrijske karakteristike kako navodi Budiša (2009). Iako rezultati pomenutog istraživanja govore u prilog diskriminativne validnosti Skale životnih pozicija, osnovni nedostatak je što prije upotrebe instrument nije validiran prikladnom psihometrijskom procedurom prevoda i adaptacije mjernog instrumenta na domaće govorno područje. Kao dodatni nedostatak može se navesti i polna neujednačenost uzorka.

Pored pomenutog rada Skala životnih pozicija je korištena u domaćem govornom području u još nekoliko istraživanja koja će se pominjati u nastavku. Iako Skala nije prošla kroz adekvatnu psihometrijsku adaptaciju u tim istraživanjima autori navode zadovoljavajuću faktorsku strukturu instrumenta (Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019).

I Skala životnih pozicija i uopšteno TA na domaćem govornom području stiču sve veću popularnost. Boholst je kroz svoja istraživanja ukazao na podudarnost između TA i teorije afektivne vezanosti i na svojevrstan način pokrenuo malu lavinu empirijskih radova koji imaju za cilj poređenje ovih velikih psiholoških škola (Boholst, Boholst, & Mende, 2005). U

narednim odjeljcima slijedi osvrt na teoriju Afektivnog vezivanja prije nego što se predstavi teorijsko i empirijsko sučeljavanje transakcione analize i afektivne vezanosti.

Teorija Afektivnog vezivanja

Teorija Afektivnog vezivanja (u daljem tekstu: AV) zauzima važno mjesto u psihološkoj akademskoj zajednici pa je samim tim dio kurikuluma na fakultetima širom svijeta i izučava se kao jedan od obaveznih predmeta. Zbog toga su osnovni postulati ove teorije opštepoznati u psihološkim krugovima, a i šire. To je osnovni razlog što će teorijski dio opisa AV zauzimati manje prostora u ovom tekstu u poređenju na dio o TA.

Osnovu teorije AV ponudio je psihijatar i, originalno, psihoanalitičar Džon Bolbi istražujući uzroke nastanka mentalnih poremećaja kod djece i mladih, depriviranih porodičnim okolnostima (Bowlby, 1952). Sam začetak teorije AV vezuje se za izvještaj koji je Bolbi radio ispred Svjetske Zdravstvene Organizacije, a kroz koji je etološki sagledao rezultate dotadašnjih teorijskih, empirijskih, kliničkih i drugih praksi u radu sa djecom i mladima u kontekstu njihovog mentalnog zdravlja i patogeneze psihičkih poremećaja (Bowlby, 1952). Bolbi je kroz izvještaj otvorio prostor za raspravu o suptilnim promjenama koje se dešavaju u socioemocionalnom razvoju ličnosti pojedinca, i koje mogu uticati na razvoj mentalno (ne)zdrave ličnosti. Bolbi je, uopšteno, svojim radom ponudio novi uvid u važnost roditeljskih i starateljskih figura u socioemocionalnom razvoju ličnosti što je bilo drugačije od klasičnog psihoanalitičkog viđenja gdje je majka „dojilja“ stavljana na prvo mjesto kao najvažniji *objekat emocionalne zavisnosti* (Stefanović-Stanojević, 2011). Nakon Bolbijevog rada izraz „objekat emocionalne zavisnosti“ se mijenja u *figuru afektivne vezanosti* (Stefanović-Stanojević, 2011). Žargonom TA moglo bi se reći da je Bolbi svojim radom redefinisao i proširio dotadašnje viđenje geneze ego stanja Roditelja, stavljajući akcenat na biološku funkciju sigurnosti koju djetetu pružaju roditelji i/ili staratelji.

Kako navodi Tatjana Stefanović-Stanojević, teorija AV je „...*teorija o poreklu i prirodi čovekove osećajnosti*“ koja počiva na osnovnoj pretpostavci da je čovjek socijalno biće (Stefanović-Stanojević, 2011, str. 13). Obzirom na izbor etološke paradigme u opisivanju i objašnjavanju prirode čovjekove osjećajnosti, ne čudi što je glavna biološka funkcija afektivnog vezivanja upravo osjećaj sigurnosti. Na Bolbijev rad nadovezala se čuvena Meri Ejnsvort (Marry Ainsworth) posmatrajući pobliže odnos između djeteta i roditeljske figure u *situaciji sa*

strancem, otkrivajući grupacije karakterističnih ponašanja koja je organizovala u ono što ćemo kasnije nazivati *obrasima afektivne vezanosti* (Ainsworth & Wittig, 1969).

Samopoimanje kroz Afektivnu vezanost

Da bi pojedinac mogao uspješno da se samopojmi koristeći okvir teorije AV neophodno je da shvati *unutrašnji radni model sebe* (URMS) i važnog *drugog* (URMD). Kako navodi Stefanović-Stanojević (2011) „*unutrašnji modeli reflektuju očekivanja deteta o sopstvenom ponašanju i verovatnom roditeljskom ponašanju u različitim situacijama*“. U skladu sa teorijom AV unutrašnji radni modeli nastaju prevođenjem *relacijskog* odnosa između važnog drugog i djeteta u *individualno svojstvo* kod djeteta tj. u unutrašnju reprezentaciju iz koje kasnije proizilaze očekivanja i uvjerenja o sebi, i očekivanja i uvjerenja o drugima (Stefanović-Stanojević, 2011). Pojedinac, osvrćući se na doživljaj sigurnosti koji proizilazi iz relacija sa važnim drugima iz ranog djetinjstva, postepeno i paralelno gradi međusobno komplementarne unutrašnje modele sebe i drugih kao skup očekivanja i uvjerenja o daljim relacijama.

Unutrašnji radni modeli mogu imati pozitivnu i negativnu valencu. Tako pojedinac može razviti i pozitivan i negativan unutrašnji radni model sebe (URMS+, URMS–) i pozitivan i negativan unutrašnji radni model drugog (URMD+, URMD–). U posmatranju unutrašnjih radnih modela različiti autori su birali između kategoričkog i dimenzionog pristupa. Afektivno vezivanje po kategoričkom pristupu se posmatra kroz grupacije karakterističnih ponašanja organizovanih u obrasce afektivnog vezivanja, a ti obrasci prate socijalnoemocionalni razvoj pojedinca, što znači da razvoj karakterističnih grupa ponašanja pojedinca prati njegov/njen socijalnoemocionalni razvoj (Stefanović-Stanojević, 2011). Afektivno vezivanje po dimenzionom pristupu obrađuje hipotetičke konstrukte koje se nalaze iza vidljivog ponašanja o čemu će više riječi biti u nastavku.

Dimenzije Afektivnog vezivanja

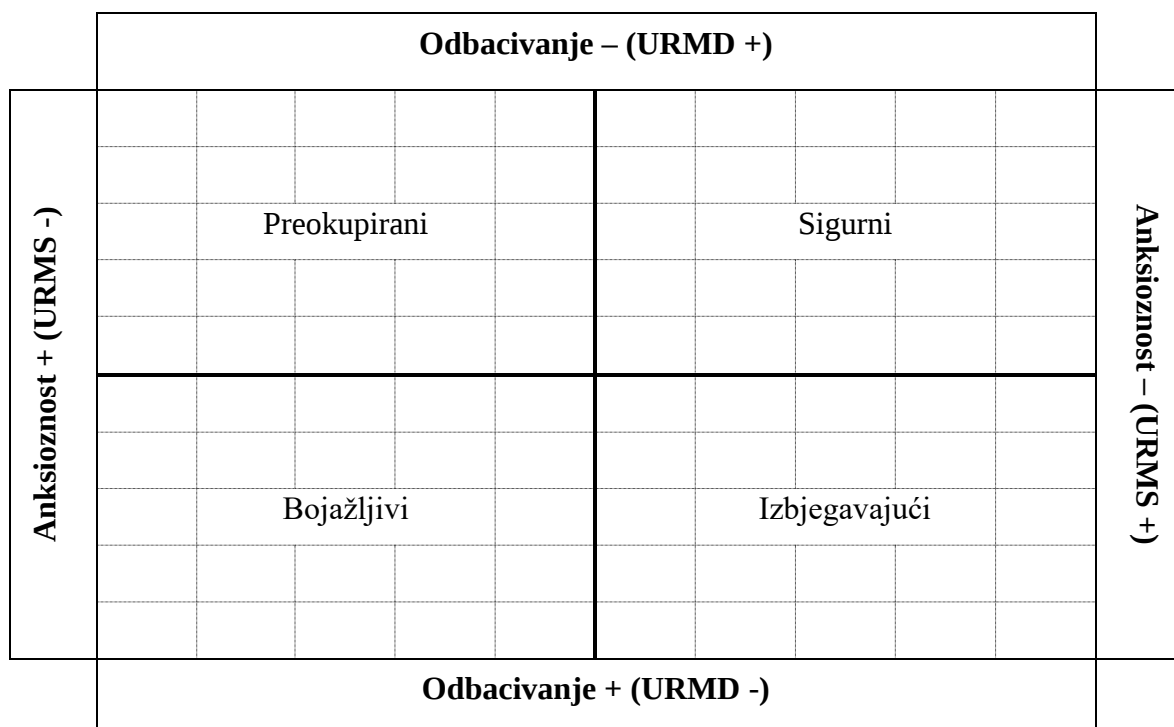
Još jedno značajno ime u teoriji AV je Kim Bartolomju (Kim Bartolomew) koja se bavila temom Afektivne vezanosti u partnerskim odnosima u odraslom dobu. Ona je istakla da se u osnovi unutrašnjih radnih modela nalaze *dimenzija anksioznosti* koja korespondira unutrašnjem radnom modelu sebe i *dimenzija odbacivanja* koja korespondira unutrašnjem radnom modelu drugog (Bartholomew, 1993). Dimenzija anksioznosti (model sebe) obuhvata iskustva iz odraslog doba kroz koja pojedinac može razviti osjećaj (ne)sigurnosti, a to su iskustva uglavnom vezana za recipročnost ljubavi (Stefanović-Stanojević, 2011). Dimenzija

odbacivanja (model drugog) se odnosi na (ne)sposobnost pojedinca za izgradnju bliskosti (Stefanović-Stanojević, 2011).

Ukrštanjem ovih dimenzija tj. unutrašnjih radnim modelima dobijaju se četiri glavna stila afektivne vezanosti, koji su prikazani na Grafikonu 2 (Henderson, Bartholomew, Trinke, & Kwong, 2005):

1. Sigurni stil	URMS+ URMD+
2. Preokupirani stil	URMS– URMD+
3. Izbjegavajući stil	URMS+ URMD–
4. Bojažljivi stil	URMS– URMD–

Grafikon 2. Dijagram stilova afektivne vezanosti (Henderson, Bartholomew, Trinke, & Kwong, 2005)

Psihološka mjerenja Afektivne vezanosti

Obzirom na sedamdesetogodišnju prisutnost AV u psihološkoj teoriji i praksi vjerovatno ne bi bila greška AV nazvati svojevrsnom paradigmom. Čuvena knjiga „Afektivna vezanost, razvoj, modaliteti i procena“ Tatjane Sefanović-Stanojević (2011) predstavlja pravu sistematičnu riznicu aktuelnih instrumenata za mjerenje tj. procjenu afektivnog vezivanja djece, mladih, odraslih, roditelja, partnera i drugih. Ovim akademskim djelom javnost je imala priliku da sažeto sagleda djelić istorije empirijskog proučavanja ljudskog vezivanja u svjetlu teorije AV. Iako teorijski obuhvatnija, TA se ne može pohvaliti ovako obimnim instrumentrijem, čime AV zaista postavlja jedan od standarda u teoriji i praksi psihološkog mjerenja.

Od interesa za ovo istraživanje, kao jedan od frekventno korištenih instrumenata izdvaja se SM-ECR-R upitnik koji daje priliku za empirijski uvid u dimenzije afektivnog vezivanja u odraslom dobu (Hanak & Dimitrijević, 2013). Autori, između ostalog, u svom radu navode da muškarci u prosjeku imaju izraženije skorove na dimenziji odbacivanja kod studentske populacije, dok na uzorku zaposlenih odraslih nisu pronađene razlike u polu.

Samopoimanje kroz TA i AV

Prvi empirijski rad koji je stavio direktan odnos konstrukte TA i AV dolazi od Boholsta i saradnika (Boholst, Boholst, & Mende, 2005) koji su prvo uočili teorijsku korespondenciju između životnih pozicija i stilova afektivne vezanosti, a zatim tu teorijsku korespondenciju empirijski potvrdili uz pomoć kanoničke korelacione analize. Oni su pošli od pretpostavke da između životnih pozicija i stilova afektivne vezanosti postoji jedan-na-jedan korespondencija (Grafikon 3), i to na slijedeći način:

1. *Sigurni stil afektivne vezanosti* počiva na pozitivnom modelu sebe i drugih i korespondira životnoj poziciji *Ja sam OK, Ti si OK*.
2. *Izbjegavajući stil afektivne vezanosti* počiva na pozitivnom modelu sebe i negativnom modelu drugih i korespondira *Ja sam OK, Ti nisi OK* životnoj poziciji.
3. *Preokupirani stil afektivne vezanosti* počiva na negativnom modelu sebe, i pozitivnom modelu drugih i korespondira životnoj poziciji *Ja nisam OK, ti si OK*.

4. *Plašljivi stil afektivne vezanosti* počiva na negativnom modelu sebe i negativnom modelu drugih i korespondira životnoj poziciji *Ja nisam OK, Ti nisi OK* (Boholst, Boholst, & Mende, 2005).

Grafikon 3. Ukršteni dijagram stilova afektivne vezanosti i životnih pozicija

URMD + / Ti +										
URMS - / Ja -	Preokupirani stil					Sigurni stil				
	Ja nisam OK, Ti si OK					Ja sam OK, Ti si Ok				
	Bojažljivi stil					Izbjegavajući stil				
	Ja nisam OK, Ti nisi OK					Ja sam OK, Ti nisi OK				
URMD - / Ti -										
URMS + / Ja +										

Istraživanje je sprovedeno na polno neujednačenom uzorku od 189 studenata državnih i privatnih univerziteta u centralnim Filipinima prosječnog uzrasta od oko 18 godina. Rezultati kanoničke korelacione analize su pokazali da stilovi afektivne vezanosti i životne pozicije dijele skoro 35% zajedničke varijanse ($R_C = .59$, $R_C^2 = .35$, $\chi^2_{16} = 92.92$, $p < .01$) što su autori protumačili kao rezultat koji povlači paralelu između ove dvije teorijske škole, ali i koji održava teorijske razlike među njima (Boholst, Boholst, & Mende, 2005). Svjesni metodoloških nedostaka ovog istraživanja Boholst i saradnici pozivaju na dalju provjeru dobijenih rezultata, a na taj poziv se odazivaju već pomenute grupa autora iz Bosne i Hercegovine.

U istraživanju koje sprovode Tadić i saradnici (Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015) autori su pokušali prevazići neke od metodoloških nedostataka prethodnih istraživanja, te su obuhvatili uzorak od 777 ispitanika iz opšte populacije, neujednačenih po polu, uzrasnog raspona od 15 do 68 godina. Rezultati su pokazali da dimenzije afektivne vezanosti

(Anksioznost i Odbacivanje) dijele između 19% i 45% varijanse subdimenzija životnih pozicija (Ja+, Ja-, Ti+, Ti-), što dodatno potvrđuje nalaze Boholsta i saradnika.

Još jedna grupa autora replicira nalaze istraživanja Boholsta na uzorku od 324 polno ujednačena ispitanika iz opšte populacije, uzrasnog raspona između 18 i 35 godina (Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019). U ovom istraživanju afektivna vezanost je tretirana kategorički, a rezultati i ovog istraživanja govore u prilog Boholstovoj pretpostavci o jedan-na-jedan korespondenciji, u ovom slučaju, između životnih pozicija i obrazaca afektivne vezanosti.

Pored ovih istraživanja, odnos između različitih TA i AV konstrukata provjeravale su Stefanović-Stanojević i Hadži Pešić (Stefanović-Stanojević & Hadži Pešić, 2009) i još jednom potvrdile da se između dvije škole mogu povući ozbiljne paralele, koje govore u prilog sličnosti škola, a zadržavajući pri tom specifične razlike među njima. Na ovaj način stvoren je temelj za dodatnu empirijsku validaciju koncepta TA i stvorena je prilika za integrisanje (samo)poimanje ličnosti pojedinca i u akademskom kontekstu i van njega.

Samo samopoimanje

Čekrlja (2014, pp. 12) predlaže „samopoimanje“ kao za sada najadekvatniji prevod termina self-koncept. Pozivajući se na obimnu psihološku građu Čekrlja (2014, pp. 26) zaključuje da je:

„Samopoimanje... dinamički entitet u kome se reflektuju promjene životnog konteksta, koje se prvo razvija po principu diferencijacije, da bi nakon toga samopoimanje meandriral po različitim specifičnim kontekstima“.

Autor u daljem razmatranju pozadinske strukture ovog koncepta opisuje različite modele samopoimanja, imajući u vidu četiri primarne dimenzije samopoimanja, koje predstavljaju *fizičko, emocionalno, kompetencijsko, i porodično samopoimanje* (Čekrlja, 2014). Pored četiri primarne dimenzije autor navodi i izvedenice iz porodičnog i kompetencijskog samopoimanja koje su predstavljene kroz *socijalno i akademsko samopoimanje*. Ove dimenzije samopoimanja pružaju okvir kroz koji pojedinac može i samostalno da „meandrira“ reflektujući promjene u vlastitom životnom kontekstu što je važna vještina vezana za proces cjeloživotnog ličnog rasta i razvoja, bilo da razgovaramo uopšteno o životu ili o složenoj praksi savjetovanja i

psihoterapije. Pored toga, struktura samopoimanja nam nudi okvir za sagledavanje ličnosti kroz druge hipotetičke konstrukte kao što su do sada navedeni konstrukti životnih pozicija i stilova afektivne vezanosti. Integrisani propozicijski doživljaj *Ja sam/nisam OK*, po svemu sudeći počiva na refleksiji fizičkog, emocionalnog, kompetencijskog, i porodičnog (socijalnog) selfa. Slično možemo reći za unutrašnji radni model, s tim da je jasno da u teoriji AV veći akcenat stavljamo na refleksiju emocionalnog i porodičnog selfa.

Struktura afektivne vezanosti razvija se vrlo rano, u prve dvije godine života, a kao što smo vidjeli, životne pozicije se strukturišu u periodu između treće i sedme godine života. Samopoimanje prema tome predstavlja nadređeni entitet u ovom kontekstu, i kao takvo, omogućava konceptualno sagledavanje i jednačenje TA i AV ostavljajući prostora i za, sa jedne strane integrisani pregled selfa, i za, sa druge strane, zaseban uvid u hipotetičke konstrukte kao što je slučaj sa životnim pozicijama i stilovima afektivne vezanosti. Drugim riječima konstrukt samopoimanja daje priliku da se sa svojevrsne distance sagleda odnos između TA i AV.

PROBLEM I CILJEVI

Iz dosadašnjeg pregleda literature može se izvesti nekoliko ključnih problema koji stoje u korijenu ovog istraživanja. Prvi i osnovni problem je pouzdanost i validnost mjernog instrumenta *Skale životnih pozicija*. Do sada je prikazano nekoliko empirijskih pokušaja validacije instrumenta, međutim svaki od tih pokušaja je sadržavao metodološke nedostatke, ponajviše vezane za veličinu i strukturu uzorka (Boholst, 2002; Isgor, Kaygusuz, & Ozpolat, 2012).

Drugi problem je vezan za upotrebu tog istog mjernog instrumenta u daljim empirijskim radovima koji, zbog nekompletiranog procesa validacije mogu obilovati statističkim greškama (Boholst, 2002; Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Budiša, 2009; Budiša, Gavrilov-Jerković, Dickov, Martinović-Mitrović, & Dragin, 2012; Isgor, Kaygusuz, & Ozpolat, 2012; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019).

Treći problem vezan je za odnos između TA i AV po pitanju životnih pozicija i stilova afektivne vezanost gdje evidentno postoje i teorijske i empirijske sličnosti, ali zbog metodoloških nedostataka nije empirijski tačno utvrđeno u kojoj mjeri su ovi konstrukti podudarni, a čemu se tačno razlikuju (Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019).

Iz ovih navedenih problema izdvajaju se dva jasna cilja, od kojih je prvi cilj validacija Skale životnih pozicija na opštoj populaciji u okviru domaćeg govornog područja. Drugi cilj je provjera opserviranih međusobnih odnosa između Transakcione analize i Afektivne vezanosti životnih pozicija i stilova afektivne vezanosti, ili konkretnije, utvrđivanje odnosa između dimezija životnih pozicija i dimenzija afektivne vezanosti, vodeći računa o relacijama koje ove dimenzije uspostavljaju sa selfom (samopoimanjem).

Praktični cilj ovog istraživanja se konkretno ogleda u unapređenju empirijske prakse mjerenja životnih pozicija. Pored toga, rezultati ovog istraživanja mogu imati i dodatne praktične implikacije u npr. postupku psihološke procjene, postupku psihološkog savjetovanja i psihoterapije. Empirijsko potvrđivanje teorijskih veza između TA, AV i samopoimanja omogućava bolji uvid i razumijevanje psihičkog života pojedinca kao i razumijevanja njegovog ranog iskustva u oblikovanju pojma sebe koji nosi kroz život. Dodatno, u psihološkom tretmanu intervencije se mogu preciznije usmjeriti na bazične predstave o sebi i drugima koje, kao što je pokazano, mogu značajno uticati na kvalitet života pojedinca.

ZADACI I HIPOTEZE

Pregled literature ukazao je na potrebu da se ovim istraživanjem odgovori na tri osnovna zadatka. Prvi zadatak je prilagođavanje Skale životnih pozicija na osnovu razmatranja njene validnosti i pouzdanosti, kao i drugih psihometrijskih karakteristika (Boholst, 2002; Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Isgor, Kaygusuz, & Ozpolat, 2012).

Drugi zadatak je da se utvrdi odnos između dimenzija životnih pozicija i dimenzija afektivne vezanosti, za koji se ispostavlja da imaju korespondenciju izraženu pozitivnim predznakom korelacije (Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019).

U trećem zadatku samopoimanje se tretira kao nadređeni entitet životnim pozicijama i stilovima afektivne vezanosti. Iako nema direktne empirijske građe koja bi poslužila u formulisanju hipoteza, predstavljena literatura indirektno ukazuje da odnos koji samopoimanje može imati prema životnim pozicijama, treba korespondirati odnosu koje samopoimanje može imati prema dimenzijama afektivne vezanosti. Čekrlija (2014, p. 15), pozivajući se na interakciju između djeteta i važnih drugih kao ishodište self-koncepta (socijalni interakcionalizam), navodi:

„Na temelju odobrenih ili neodobrenih smjernica kognitivnog rezonovanja, socijalnog ponašanja i evaluacije sebe razvijaju se podsistemi Dobro Ja i Loše Ja; Đavo i anđeo koji sa ramena, manje ili više sugestivno, usmjeravaju pojedinca. To je, vjerovatno, najslikovitija operacionalizacija Sullivan-ovih sustava self-koncepta, ali istovremeno pokazatelj da su vrijedna saznanja o prirodi self-koncepta odavno poznata, bez obzira na to što su sadržana u nenaučnim sferama.“

Ovim pasusom Čekrlija (2014) indirektno ukazuje na konceptualnu sličnost između *Dobrog Ja* kao dijela strukture self-koncepta, *Ja sam OK* životne pozicije, i *pozitivnog unutrašnjeg radnog modela sebe*. Ova konceptualna sličnost u kontekstu trećeg zadatka služi kao reper na osnovu kojeg će se dodatno izvršiti kriterijumska validacija instrumenta Skale životnih pozicija. Pretpostavka je da će ta konceptualna sličnost biti i empirijski potvrđena unakrsnim korelacijama, što treba ukazati na teorijsku i empirijsku opravdanost životnih pozicija. Dodatni razlog za ovaj zadatak je što su i samopoimanje i stilovi afektivne vezanosti mnogo puta empirijski potvrđeni, dok se za životne pozicije to još uvijek ne može reći.

Opšta hipoteza u ovom istraživanju je da postoji pozitivna povezanost između životnih pozicija, dimenzija afektivne vezanosti i samopoimanja. Ovo hipoteza obuhvata nekoliko specifičnih:

H1. Sigurnije vezane osobe u prosjeku imaju izraženije pozitivne bazične predstave (životne pozicije) o sebi i drugima.

Sigurnije vezane osobe imaju u prosjeku niže izraženo izbjegavanje i anksioznost kao dimenzije afektivne vezanosti, a mi očekujemo da će te osobe u prosjeku imati izraženiju pozitivnu bazičnu predstavu o sebi (Ja+) i drugima (Ti+), i obrnuto (Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019).

H2. Sigurnije vezane osobe, i osobe sa pozitivnijom životnom pozicijom prema sebi i drugima imaju u prosjeku pozitivniji doživljaj vlastitog selfa.

U testiranju ove hipoteze, kao teorijska podloga je rad Čekrlije (2014) iz kojeg proizilazi očekivana konceptualna sličnost između dimenzija afektivne vezanosti i životnih pozicija u odnosu na samopoimanje. Pretpostavlja se da će ta konceptualna sličnost biti i empirijski potvrđena unakrsnim korelacijama.

H3. Muškarci u prosjeku imaju sigurniju vezanost, pozitivnije životne pozicije i bolju predstavu o sebi.

Ova hipoteza je postavljena vrlo uopšteno obzirom da rezultati istraživanja variraju od studije do studije, i takođe zavise od kulture (Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Budiša, 2009; Stefanović-Stanojević, 2011; Čekrljija, 2014; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019). Očekuje se da su u domaćoj kulturi žene sklonije nesigurnijoj afektivnoj vezanosti, da imaju negativnije predstave o sebi i drugima, i da imaju negativniju procjenu selfa.

H4. Starije osobe u prosjeku imaju sigurniju vezanost, pozitivnije životne pozicije i bolju predstavu o sebi.

U ovoj hipotezi polazi se od toga da mlade osobe mogu imati nesigurniju vezanost jer su još uvijek vezani za roditelje, da se njihova predstava o sebi još uvijek gradi pa može biti narušena, i da samim tim mogu imati negativnije bazične predstave o sebi i drugima (Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Budiša, 2009; Stefanović-Stanojević, 2011; Čekrljija, 2014; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019). Mnogi faktori mogu dodatno uticati na afektivnu vezanost, životne pozicije i samopoimanje (vidi spoljne varijable), ali očekuje se blagi pozitivni trend između uzrasta sa jedne strane i afektivne vezanosti, životnih pozicija i samopoimanja sa druge.

METODOLOŠKI DIO

Glavni fokus u ovom istraživanju je validacija instrumenta Skale životnih pozicija Frederika Boholsta (2002). Metodologija validacije instrumenta može odudarati od uobičajene metodologije karakteristične za opšta psihološka istraživanja. Za potrebe ovog istraživanja kreiran je metodološki okvir baziran na činjenici da je instrument već preveden na domaće govorno područje (Budiša, 2009) i korišten u istraživačkoj praksi dajući zadovoljavajuće rezultate (Budiša, 2009; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019).

O ovom istraživanju korišten je kombinovani psihometrijski nacrt koji je obuhvatio dvije studije. U *prvoj studiji* prevedena skala životnih pozicija zadata je ispitanicima s ciljem eksploracije faktorske strukture instrumenta. Dodatni cilj ove studije je bio utvrđivanje eventualnih nedostataka u prevodu i adaptaciji na osnovu kojih je instrument pripremljen za drugu studiju.

U drugoj studiji korigovani instrument je zadat novom uzorku ispitanika i izvršena je konfirmacija faktorske strukture upitnika, i ostale analize pouzdanosti i validnosti instrumenta uz ostale prateće statističke analize.

U testiranju hipoteza korišten je korelacioni nacrt. Prednost ovakvog pristupa ogleda se utvrđivanju smjera i snage odnosa između testiranih varijabli, kao i pristupu velikim uzorcima. Osnovni nedostatak ovakvog pristupa je nemogućnost manipulisanja varijablama i što se ne može utvrditi kauzalnost. Ipak, pošto se ispituju psihološki konstrukti koji imaju korijen u ranom djetinjstvu iz etičkih razloga je nemoguće manipulirati mjerenim varijablama. Kao važno ograničenje se može navesti nedostatak intervju analize u prilog sadržinskoj validnosti, koja bi pokazala korespondenciju između upitničkih odgovora i onoga što bi se moglo zaključiti o bitnim karakteristikama ispitanih osoba u kontekstu TA teorije. To svakako ostavlja prostor za naknadne studije.

Uzorak i postupak

Uzorkovanje u ovom istraživanju vršeno je prigodnim putem iz opšte, nekliničke populacije. Pod populacijom se podrazumijevaju osobe oba pola, starije od 16 godina, koje dolaze iz domaćeg govornog područja, koje imaju pristup internetu, profil na društvenim mrežama i osnovnu informatičku pismenost.

Ukupan uzorak u ovom istraživanju je obuhvatio 1135 polno neujednačenih ispitanika. U prvoj studiji učestvovalo je 123 muškarca i 617 žena, uzasnog raspona između 15 i 68 godina ($M = 28.74$; $SD = 9.61$). U drugoj studiji učestvovalo je 85 muškaraca i 316 žena, uzasnog raspona od 17 do 66 godina ($M = 30.34$; $SD = 8.35$). Uzorak je prigodan, prikupljen popunjavanjem online forme baterije upitnika pomoću alata *Google forms*. Upitnici su bili distribuisani putem virtuelnih društvenih mreža. Testovi su se popunjavali dobrovoljno, a popunjavanju je prethodilo uputstvo za popunjavanje. U uvodnom uputstvu je bilo navedeno da je istraživanje anonimno, da se sprovodi u svrhu odbrane master teze, i da će se podaci ispitanika koristiti isključivo u naučne svrhe. Učestvovanje u ovom istraživanju ispitanicima nije pružilo nikakvu nadoknadu, ali je ispitanicima najavljeno da će biti informisani o rezultatima istraživanja, i da ako žele da se upute u rezultate ostave kontakt.

Instrumenti

Upitnik osnovnih demografskih podataka – U istraživanju je korištena forma upitnika osnovnih demografskih podataka koji je sadržavao pitanja o polu i uzrastu ispitanika.

Skala životnih pozicija (LPS) – Ovaj instrument razvio je Boholst 2002. godine, a prevod na srpski jezik je za potrebe svog magistarskog rada uradila Budiša navodeći relativno dobre metrijske karakteristike i faktorsku strukturu instrumenta (2009). Skala se sastoji od četiri subdimenzije: Ja +, Ti +, Ja – i Ti –. Odgovori se daju na petostepenoj Likertovoj skali. Svaka subskala ima 5 ajtema čineći zajedno skalu od 20 ajtema. Individua ima dominantnu životnu poziciju prema onoj subskali na kojoj ima najviši skor. U istraživanju koje sprovodi Tadić sa saradnicima pouzdanosti subskala su se kretale od $\alpha = .70$ do $\alpha = .84$ (Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015).

Revidirani modifikovani inventar iskustava u bliskim odnosima (SM-ECR-R) – Za ispitivanje dimenzija afektivne vezanosti korišten je upitnik SM-ECR-R koji je preveden i prilagođen na domaće govorno područje za potrebe istraživanja Hanak i Dimitrijević (2013). Upitnik se sastoji od ukupno 36 ajtema, ravnomjerno raspoređenih u subskalu odbacivanja i subskalu anksioznosti. Odgovori se originalno daju na sedmostepenoj skali Likertovog tipa (Hanak i Dimitrijević, 2013), ali je za potrebe ovog istraživanja korištena petostepena skala Likertovog tipa. Pouzdanosti subskale anksioznosti izražena Kronbahovim alfa koeficijentom se kreće od .85 do .95, a subskale izbjegavanja od .83 do .93 (Hanak i Dimitrijević, 2013).

Skala samopoimanja (AF5) – Za ispitivanje samopoimanja korištena je AF5 skalu (Garcia, Musitu, Riquelme, & Riquelme, 2011; Garcia, Gracia, & Zeleznova, 2013) koja samopoimanje posmatra kao multidimenzionalni hijerarhijski model, i koji obuhvata 5 osnovnih domena samopoimanja – socijalno, emocionalno, porodično, fizičko i, na kraju, radno-akademsko samopomoimanje koje ustvari kompetencijsko i akademsko samopoimanje sjedinjuje u jedan primarni domen. Ovih pet osnovnih domena čini 5 subskala ovog instrumenta. Upitnik ima 30 ajtema, a ispitanici vrše samoprocjenu slaganja sa frazama preko tzv. termometra koji ima 99 podioka, gdje nisko slaganje sa ajtemom označavaju brojevima bližim jedinici kao minimalnoj vrijednosti, a visoko slaganje brojevima bližim maksimalnoj vrijednosti od 99. Pouzdanosti subskala ovog instrumenta, mjerene Kronbahovim alfa koeficijentom se kreću između .72 i .90.

Spoljne varijable

Jedna od spoljnih varijabli koja može imati efekat na dobijene rezultate je svakako pol, zbog čega je i utvrđeno da li se muškarci i žene razlikuju u afektivnoj vezanosti, životnim

pozicijama, i samopoimanju. Druga varijabla koja može imati efekta na rezultate je uzrast, obzirom da mlađi ispitanici mogu imati nesigurniju afektivnu vezanost, self koji se još uvijek gradi, i samim tim negativnije životne pozicije, tako da su u ovom istraživanju provjereni efekti uzrasta.

Pored toga, na rezultate istraživanja mogu uticati brojne druge varijable koje nisu kontrolisane jer bi ta kontrola prevazišla obim istraživanja. U te varijable ubrajaju se osobine ličnosti, inteligencija, socioekonomski status, mjesto prebivališta, nivo obrazovanja, kompletnost i veličina porodice, vaspitni stilovi roditelja, neprijatna ili traumatska iskustva iz ranog djetinjstva ili života, iskustva rata, siromaštva, i drugih vanrednih situacija, partnerski status, i mnoge druge.

Statistička obrada podataka

U opisivanju osnovnih karakteristika korištenih instrumenata na datim uzorcima korišteni su deskriptivni parametri (aritmetička sredina, standardna devijacija, medijana, mod, skjunis, kurtosis). Eksploratorna (EFA) i konfirmatorna faktorska analiza (CFA) su korištene za provjeru interne strukture Skale životnih pozicija. Odnosi između dimenzija AV, TA i samopoimanja provjereni su pomoću kanoničke korelacione analize analogno postupku koji je sproveo Boholst (2005). Razlike među kategoričkim varijablama provjerene su preko t-testa za nezavisne uzorke i ANOVA-e sa pratećim LSD post hoc tesom. Interna konzistentnost mjernih instrumenata provjerena je preko Kronbahovog alfa koeficijenta, analogno postupcima prethodnih autora (Boholst, 2002; Garcia, Musitu, Riquelme, & Riquelme, 2011; Hanak & Dimitrijević, 2013). Obzirom da Google forms omogućava opciju „obavezno polje“ (*required), koje je korišteno u ovom istraživanju, nije bilo nedostajućih podataka.

REZULTATI

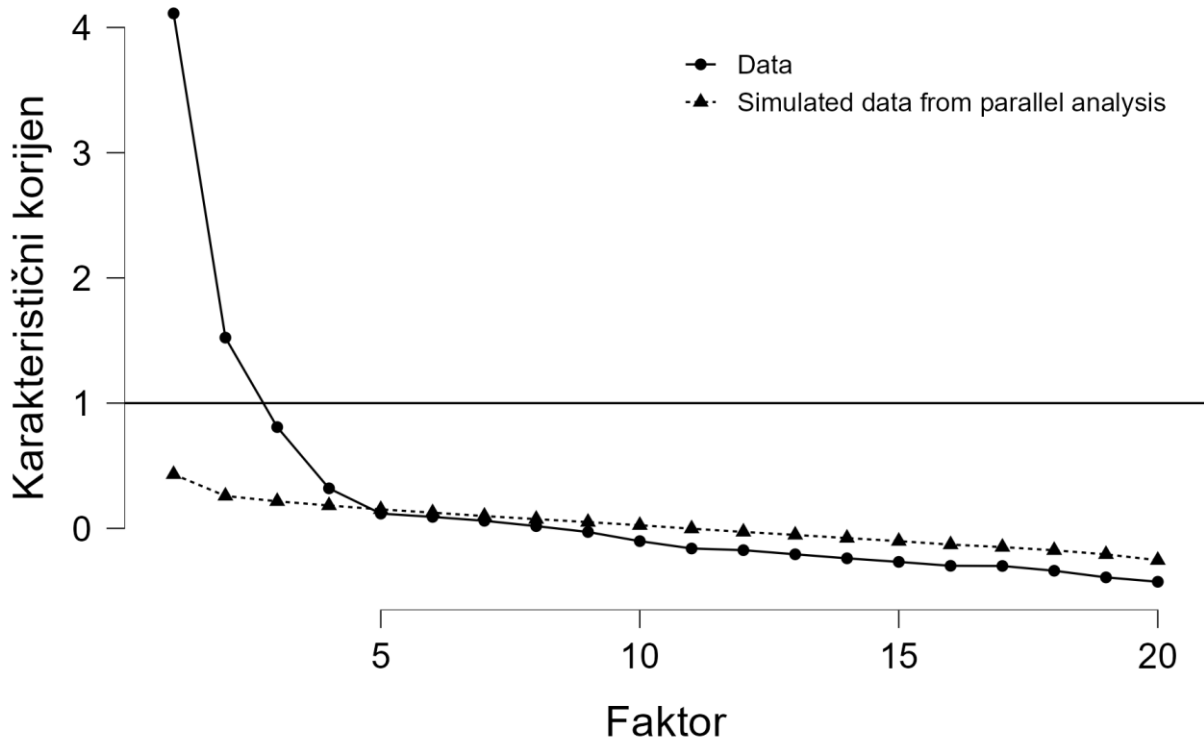
Prikaz rezultata podijeljen je po studijama radi bolje preglednosti. Nakon pregleda rezultata po studijama nalazi su objedinjeni u završnoj diskusiji. Prije prikaza rezultata statističkih analiza važno je ukratko se osvrnuti na kvalitativni aspekt ove studije, koji se odnosi na sadržinsku validnost instrumenta. Upitnik je dizajniran prema opštim smjernicama za izradu psiholoških mernih instrumenata (Spector, 1994), a ajtemi sadržajem odgovaraju indikatorima životnih pozicija zbog čega se može reći da upitnik posjeduje sadržinsku validnost.

Prva studija

Kao što je navedeno, u prvoj studiji instrument Skala životnih pozicija zadat je uzorku s ciljem eksploracije faktorske strukture instrumenta, kako bi se mogle izvršiti eventualne korekcije instrumenta. Ovom studijom obuhvaćeno je 743 ispitanika iz opšte populacije. Uzrast ispitanika obuhvatio je raspon između 15 i 68 godina, dok je prosječna vrijednost bila 28.74 godine ($SD= 9.61$, $Md= 25.00$, $Mod= 21$, $Sk= 1.49$, $Ku= 2.03$). Ovaj uzorak nije polno ujednačen ($n_{Muški}= 123$, $n_{Ženski}= 617$). Po obrazovnom statusu najveći broj ispitanika ($n= 328$) ima visoku stručnu spremu, zatim srednju stručnu spremu ($n= 268$), a ostatak se odnosi na magistre/mastere ($n= 90$), ispitanike sa višom stručnom spremom ($n= 44$), i doktore nauka ($n= 8$).

Ovaj uzorak je poslužio da se sprovede eksploratorna faktorska analiza Skale životnih pozicija. Analize adekvatnosti uzorkovanja govore u prilog daljim analizama ($KMO= .85$, $\chi^2= 3852.45$, $df= 190$, $p< .00$). Primjenjen je *maximum likelihood* metod ekstrakcije četiri očekivana faktora, uz prateću *promax* rotaciju. Dobijeno faktorsko rješenje, zaista ima četiri faktora koji objašnjavaju ukupno 37.7% varijanse upitnika (Grafikon 4).

Grafikon 4. Scree grafikon sa paralelnom analizom

Uvid u vrijednosti unikviteta ajtema otkriva da sedam od dvadeset ajtema nije u značajnoj mjeri obuhvaćeno faktorskim rješenjem (Tabela 1). Ti koeficijenti su boldirani. Ovi rezultati svakako su poslužili da se revidira prvobitni prevod instrumenta. Međutim, važno je naglasiti da neki ajtemi, koji imaju visoke vrijednosti komunaliteta, ne odgovoraju prevodom originalnoj verziji upitnika na engleskom jeziku zbog čega su takođe uzeti u razmatranje. Primjer jednog takvog ajtema je ajtem *ta10* koji glasi „Svjestan/na sam svojih osobina“, a koji bi trebao biti preveden kao „Svjestan/na sam svojih *pozitivnih* osobina“, kako bi odgovarao izvornoj verziji.

Tabela 2. Faktorska struktura prvog prevoda Skale životnih pozicija

Subskala	Ajtem	Faktori				Unikvitet
		1	2	3	4	
Ja +	ta1	.653	-.013	.249	.151	.430
	ta2	.663	.026	.306	.212	.376
	ta9	.772	-.015	.066	.107	.399
	ta10	.454	.151	.310	.069	.632
	ta17	.162	.139	.475	-.045	.708
Ti +	ta3	-.100	.069	.569	-.247	.658
	ta4	-.049	-.194	.437	-.114	.699
	ta11	-.039	-.683	.244	.263	.550
	ta12	-.070	-.211	.414	.066	.780
	ta18	.100	-.046	.365	-.123	.774
Ja -	ta5	-.703	.002	.123	.050	.533
	ta6	-.571	.155	.209	.037	.654
	ta13	-.532	-.014	.084	.278	.587
	ta14	-.135	.277	.002	.225	.749
	ta19	-.277	.093	-.007	.283	.740
Ti -	ta7	.073	-.103	-.117	.493	.801
	ta8	-.010	.021	-.094	.581	.618
	ta15	-.030	.750	.020	.081	.359
	ta16	.102	.207	-.042	.261	.839
	ta20	-.082	.610	.062	.063	.568

U Tabeli 2 prikazana je matrica faktorske strukture iz koje se vidi da u prvoj fazi studije nije ostvareno očekivano „čisto“ faktorsko rješenje. Prvi faktor bi se mogao izdvojiti kao Ja+ međutim, najveće faktorsko zasićenje ima ajtem *ta9* koji se odnosi na samoprocjenu samopouzdanja. Može se primjetiti da su ajtemi subskale Ja– takođe zasićeni prvim faktorom i imaju očekivane negativne predznake, što se može tumačiti kao rezultat koji djelimično govori u prilog faktorske strukture upitnika. Međutim, dobijeno faktorsko rješenje ukazuje na brojne nedostatke prevedene verzije upitnika.

Dobijeni rezultati ukazuju da faktorska struktura prevedene forme upitnika sadrži nedostatke koji se ogledaju u povišenim vrijednostima unikviteta sedam ajtema, kao i kompleksnom faktorskom strukturom. Pozitivan aspekt je što upitnik zadržava četvorofaktorsku strukturu. Prilikom revizije prevoda upitnika vođeno je računa da nova verzija prevoda u što većoj mjeri korespondira izvornoj varijanti upitnika kako bi se mogla utvrditi stvarna faktorska struktura upitnika na domaćem uzorku. To je osnovni razlog zašto

novi prevod upitnika ne obuhvata „drastične“ izmjene sadržaja ajtema, naročito onih sa visokim vrijednostima unikviteta.

Zbog toga u nastavku (Tabela 2) slijedi prijedlog adaptacije prevedene verzije instrumenta.

Tabela 2. Postupak adaptacije Skale životnih pozicija

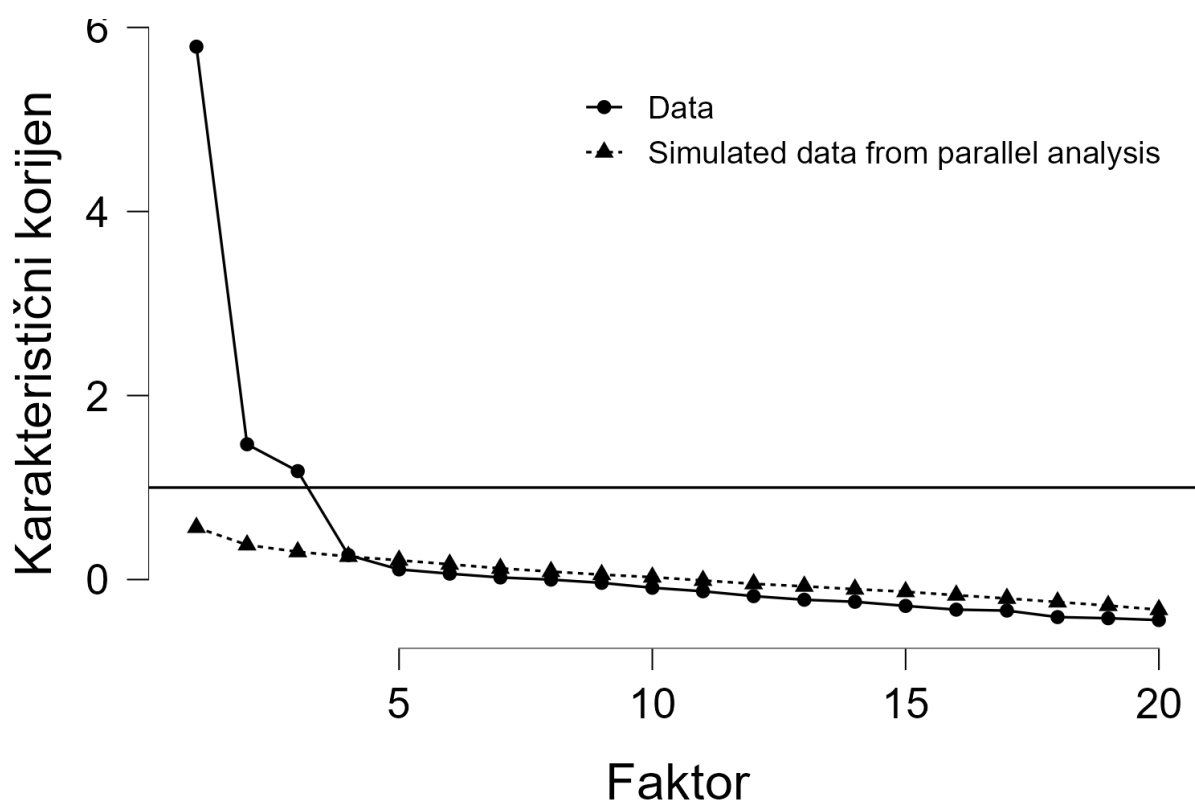
Ajtem	Originalni ajtemi	Prvi prevod	Drugi prevod
ta1	I like myself	Volim sebe	Volim sebe
ta2	I am proud of who I am	Ponosan/na sam na to ko sam.	Ponosim se time ko sam.
ta9	I feel confident about myself	Imam samopouzdanja.	Osjjećam se samopouzdan.
ta10	I am aware of my positive traits	Svjestan/na sam svojih osobina.	Svjestan/na sam svojih pozitivnih osobina.
ta17	I believe I am basically good	Vjerujem da sam suštinski dobra osoba.	Vjerujem da sam suštinski dobra osoba.
ta3	I find it easy to appreciate others	Lako mi je da poštujem druge	Lako mi je da cijenim druge ljude.
ta4	Others are basically OK	Drugi su generalno u redu.	Drugi ljudi su u suštini OK.
ta11	Most people can be trusted	Većini ljudi se može vjerovati.	Većini ljudi se može vjerovati.
ta12	People can do a good job	Ljudi mogu da urade dobre stvari.	Ljudi mogu uraditi dobre stvari.
ta18	I look forward to meeting other people	Jedva čekam da budem sa drugim ljudima.	Radujem se susretu sa drugim ljudima.
ta5	I don' t feel good about myself	Ne osjećam se dobro u svojoj koži.	Ne osjećam se dobro po pitanju sebe.
ta6	I feel I won' t reach my dreams	Brinem da neću dostići svoje snove.	Osjjećam da neću ostvariti svoje snove.
ta13	I feel helpless	Osjjećam se beznađežno.	Osjjećam se bespomoćno.
ta14	I wish I hadn' t been born in this world	Želio/la bih da nisam rođen/na u ovom	Želio bih da nisam ni rođen u ovom svijetu.
ta19	I think others dislike me	Mislim da me drugi ne vole.	Mislim da me drugi ljudi ne vole.
ta7	I wish some people were dead	Zaželio/la bih da su neki ljudi mrtvi.	Volio bih da su neki ljudi mrtvi.
ta8	I get irritated with other people	Drugi me iritiraju.	Drugi ljudi me iritiraju.
ta15	I distrust people	Ne vjerujem ljudima.	Ne vjerujem ljudima.
ta16	I am impatient with other people' s	Nemam strpljenja za tuđe greške.	Nestrpljiv sam kad drugi ljudi griješe.
ta20	I feel suspicious of other people' s	Sumnjičav/a sam prema tuđim nanjjerama.	Sumnjičav sam prema nanjjerama drugih

Druga studija

Nakon revizije instrumenta u drugom dijelu studije adaptirana verzija Skale životnih pozicija zadata je u sklopu upitničke baterije novom uzorku koji je sadržavao 401 ispitanika neujednačenog po polu ($N_{Muški} = 85$, $N_{Ženski} = 316$). Uzrast ispitanika obuhvatio je raspon između 17 i 66 godina, dok je prosječna vrijednost bila $M = 30.34$ godine ($SD = 8.35$, $Md = 29.00$, $Mod = 31$, $Sk = .79$, $Ku = .51$). Po obrazovnom statusu najveći broj ispitanika ($n = 178$) ima visoku stručnu spremu, zatim srednju stručnu spremu ($n = 123$), a ostatak se odnosi na magistre/mastere ($n = 75$), ispitanike sa višom stručnom spremom ($n = 17$), i doktore nauka ($n = 4$).

Nad ovim uzorkom je prvo izvršena nerestriktivna eksploratorna faktorska analiza Skale životnih pozicija. Analize adekvatnosti uzorkovanja i u ovom slučaju govore u prilog daljim analizama ($KMO = .88$, $\chi^2 = 3261.83$, $df = 190$, $p < .001$). Primjenjen je *maximum likelihood* metod ekstrakcije uz prateću *promax* rotaciju. Dobijeno faktorsko rješenje, u ovom slučaju, ukazuje na tri faktora koji objašnjavaju ukupno 44.9% varijanse upitnika, što je nešto više varijanse u odnosu na rezultate u prvoj studiji (Grafikon 5).

Grafikon 5. Scree grafikon sa paralelnom analizom

Prema vrijednostima unikviteta ajtema vidi se da u ovom slučaju samo četiri od dvadeset ajtema nisu u značajnoj mjeri obuhvaćeni faktorskim rješenjem, i ti ajtemi su boldirani (Tabela 3).

U Tabeli 3 prikazana je matrica faktorske strukture iz koje se može vidjeti da se ni nakon adaptacije instrumenta ne dobija „čisto“ faktorsko rješenje. I u ovom slučaju prvi faktor povlači varijansu Ja+ i Ja– subskale, i mogu se primjetiti očekivani smjerovi predznaka za ove dvije subskale. Istraživanje nije obuhvatilo kliničku populaciju, što znači da u istraživanje nisu u velikoj mjeri uključeni ispitanici koji bi prema teoriji imali izraženu *Ja– Ti–* životnu poziciju. Slična stvar se dešava u kontekstu istraživanja afektivne vezanosti gdje se u nekim istraživanjima na opštoj populaciji pokaže vrlo niska frekvencija plašljivog obrasca afektivne vezanosti (Stefanović-Stanojević, 2011).

Tabela 3. Faktorska struktura korigovane Skale životnih pozicija

Subskala	Ajtem	Faktori			Unikvitet
		1	2	3	
Ja +	ta1	-.677	.300	.147	.346
	ta2	-.689	.344	.200	.294
	ta9	-.703	.188	.005	.358
	ta10	-.493	.374	.124	.507
	ta17	-.176	.440	.158	.735
Ti +	ta3	-.064	.613	.042	.598
	ta4	.197	.742	-.217	.450
	ta11	.225	.434	-.378	.692
	ta12	.011	.641	-.076	.567
	ta18	-.097	.629	-.024	.531
Ja -	ta5	.740	.123	.161	.411
	ta6	.726	.148	.208	.402
	ta13	.695	.118	.175	.463
	ta14	.555	.065	.221	.585
	ta19	.208	.008	.258	.852
Ti -	ta7	.127	-.039	.305	.851
	ta8	.060	-.001	.544	.676
	ta15	.033	-.135	.721	.394
	ta16	.057	.073	.396	.835
	ta20	-.021	-.044	.728	.466

Nakon eksploratorne faktorske analize testirana su tri modela (1. dvofaktorski Ja/Ti model; 2. trofaktorski Ja/Ti+/Ti– model; 3. četvorofaktorski Ja+/Ti+/Ja–/Ti– model) pomoću konfirmatorne faktorske analize sa *maximum likelihood* funkcijom. Rezultati su prikazani u Tabeli 4 u nastavku.

Tabela 4. Sažetak konfirmatornih analiza tri modela životnih pozicija

Model	χ^2	p	CFI	TLI	GFI	RMSEA	RMSEA 90% CI
Dvofaktorski	959.002	<.001	.742	.710	.732	.110	.103-.116
Trofaktorski	750.237	<.001	.810	.783	.817	.095	.088-.102
Četvorofaktorski	512.945	<.001	.886	.868	.884	.074	.067-.081

Rezultati prikazani u Tabeli 4 ukazuju da četvorofaktorski model daje najbolji fit ($\chi^2_{164}= 512.945$; $p= .000$; $CFI= .886$; $TLI= .868$; $GFI= .884$; $RMSEA= .074$), iako vrijednosti koeficijenata ne govore u prilog podobnosti fita između modela i opserviranih podataka. S tim da se jedino vrijednost mjere odstupanja modela od populacije po stepenu slobode (RMSEA) za četvorofaktorski model nalazi ispod konvencionalnog kriterijuma, ako kao kritičnu vrijednost uzmemo .080 (Schreiber, Stage, King, Nora, & Barlow, 2006). Neki autori spuštaju ovu kritičnu vrijednost na ispod .060 (Schreiber, Stage, King, Nora, & Barlow, 2006) prema kojoj podaci opet ne fituju dobro u model.

U tabeli 5 u nastavku mogu se vidjeti standardizovana regresiona opterećenja i kvadrirane multiple korelacije. Pregled standardizovanih regresionih opterećenja ukazuje da su ajtemi u zadovoljavajućoj mjeri zasićeni latentnim faktorima, osim ajtema ta19 (čija vrijednost iznosi .349). Sa druge strane, vrijednosti kvadriranih multiplih korelacija pokazuju koji ajtemi nisu u zadovoljavajućoj mjeri zasićeni faktorskim rješenjem (ta7, ta11, ta16, ta17, i ta19).

Tabela 5. Standardizovana regresiona opterećenja i kvadrirane multiple korelacije

Faktor	Ajtem	Standardizovana regresiona opterećenja	Kvadrirane multiple korelacije
Ja +	ta1	.817	.668
	ta2	.834	.696
	ta9	.798	.637
	ta10	.696	.484
	ta17	.432	.187
Ti +	ta3	.625	.391
	ta4	.721	.520
	ta11	.444	.198
	ta12	.665	.442
	ta18	.678	.459
Ja -	ta5	.774	.598
	ta6	.780	.608
	ta13	.746	.556
	ta14	.648	.420
	ta19	.349	.122
Ti -	ta7	.405	.164
	ta8	.603	.363
	ta15	.765	.586
	ta16	.417	.174
	ta20	.695	.483

U tabeli 6 u nastavku prikazane su kovarijanse latentnih faktora. Kao što se može vidjeti, odnosi među latentnim faktorima korespondiraju teorijskom modelu, pa je tako pozitivan predznak između Ja+ i Ti+ faktora, i Ja- i Ti- faktora. Takođe primjetni su negativni predznaci za odnos između Ja+ i Ja-/Ti-, kao i između Ti+ i Ja-/Ti- faktora. Najvišu procenjenju kovarijansu dijele Ja+ i Ja- faktori što odgovara ideji o istom predmetu mjerenja koji bi mogao biti generalni Ja faktor (kao što u AV postoji jedan unutrašnji radni model sebe koji može biti pozitivan i negativan). Međutim, autor originalne skale (Boholst, 2002) je postavio model tako da osoba može imati i pozitivnu i negativnu životnu poziciju što ima smisla kada se uzme u obzir paralelno samopoimanje dobrog i lošeg Ja kako se vidi kod Čekrlje (2014). Svakako, dobijeni rezultati govore u prilog konvergentne i diskriminativne validnosti Skale životnih pozicija.

Tabela 6. Kovarijanse latentnih faktora

Faktori	Procjena	SE	z	p	95% CI	
					Donji	Gornji
Ja+ ↔ Ti+	.656	.040	16.326	< .001	.578	.735
Ja+ ↔ Ja-	-.800	.028	-28.880	< .001	-.854	-.746
Ja+ ↔ Ti-	-.346	.056	-6.212	< .001	-.455	-.237
Ti+ ↔ Ja-	-.361	.056	-6.413	< .001	-.471	-.251
Ti+ ↔ Ti-	-.484	.054	-8.960	< .001	-.590	-.378
Ja- ↔ Ti-	.612	.045	13.620	< .001	.524	.700

U nastavku je provjerena pouzdanost interne konzistencije subskala životnih pozicija, a rezultati su prikazani u tabeli 7 u nastavku. Može se vidjeti da subskala Ja+ ima srednju pouzdanost dok ostale subskale imaju nisku pouzdanost, ali da sve skale imaju pouzdanost iznad konvencionalnog kriterijuma od .700 (Fajgelj, 2003). Uopšteno, ovi rezultati govore u prilog pouzdanosti subskala. Pregledom korigovanih ajtem-total korelacija može se vidjeti da svi ajtemi imaju zadovoljavajuće korelacije, ako kao kritičnu vrijednost uzmemo .300 (Fajgelj, 2003). Ajtem *ta19* ima najnižu korigovanu korelaciju ($r = .308$) koja je ipak iznad konvencionalnog kriterijuma. Ovi podaci govore u prilog diskriminativnosti ajtema. Međutim, pregled multiplih kvadriranih korelacija ukazuje da neki ajtemi imaju vrlo nisku vrijednost kao što je to slučaj sa ajtemima *ta7*, *ta11*, *ta16*, *ta17* i *ta19*. Uklanjanjem ajtema *ta17* vrijednost pouzdanosti Ja+ subskale bi porasla, zatim uklanjanjem ajtema *ta11* pouzdanost Ti+ subskale bi porasla, i na kraju, uklanjanjem ajtema *ta19* pouzdanost Ja- subskale bi porasla. Uklanjanje ajtema *ta7* i *ta16* ne bi dovelo do povećanja koeficijenta pouzdanosti.

Tabela 7. Pouzdanost interne konzistencije subskala životnih pozicija

Skala	Ajtem	M	SD	S	K	α	r_{it}	R^2	α_{id}
Ja +	ta1	4.19	.897	-1.135	1.159	.842	.733	.613	.787
	ta2	4.12	.974	-1.100	.830		.740	.602	.784
	ta9	3.68	1.101	-.702	-.122		.726	.565	.791
	ta10	4.24	.830	-1.058	.966		.654	.457	.810
	ta17	4.40	.697	-.920	.277		.413	.185	.863
Ti +	ta3	4.29	.856	-1.221	1.301	.743	.488	.328	.705
	ta4	4.04	.930	-.849	.448		.651	.444	.643
	ta11	2.90	1.220	.013	-.954		.381	.192	.770
	ta12	4.50	.759	-1.675	2.965		.566	.338	.685
	ta18	4.18	.894	-1.194	1.577		.534	.333	.689
Ja -	ta5	2.09	1.162	.842	-.332	.778	.663	.485	.699
	ta6	2.44	1.316	.427	-1.066		.641	.503	.705
	ta13	1.83	1.034	1.213	.817		.657	.466	.708
	ta14	1.60	1.082	1.798	2.284		.552	.335	.738
	ta19	2.26	1.288	.753	-.579		.308	.103	.822
Ti -	ta7	1.53	1.065	2.032	3.057	.719	.363	.160	.714
	ta8	2.32	1.088	.499	-.536		.566	.326	.637
	ta15	2.46	1.174	.366	-.706		.551	.399	.640
	ta16	2.77	1.181	.018	-.902		.388	.176	.708
	ta20	2.79	1.138	.122	-.716		.530	.379	.650

S - Skjunis; K - Kurtosis; α - Kronicahov koeficijent pouzdanosti; r_{it} - Korigovana ajtem-total korelacija; R^2 - Multipla kvadrirana korelacija; α_{id} - Pouzdanost ako se ukloni ajtem

Testiranje hipoteza

Nakon provjere pouzdanosti i validnosti Skale životnih pozicija testirane su postavljene hipoteze i pored nezadovoljavajućih rezultata analize konstruktne validnosti skale životnih pozicija. Prethodno su utvrđene deskriptivne karakteristike dimenzija životnih pozicija, afektivne vezanosti i samopoimanja, a rezultati su prikazani u tabeli 8 u nastavku. Može se primijetiti da Ja+ i Ti+ životne pozicije imaju u prosjeku blago povišenu vrijednost, a da Ja- i Ti- životne pozicije imaju u prosjeku blago sniženu vrijednost što je očekivano za nekliničku populaciju. Slično se može primijetiti za dimenzije afektivne vezanosti koje su u prosjeku snižene. U ovom uzorku akademsko, socijalno i porodično samopoimanje je u prosjeku povišeno, dok se emocionalno i fizičko kreću oko teorijskog prosjeka.

Tabela 8. Deskriptivne karakteristike dimenzija životnih pozicija, afektivne vezanosti i samopoimanja

Dimenzija	<i>M</i>	<i>Md</i>	<i>Mod</i>	<i>SD</i>	<i>S</i>	<i>K</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Ja +	4.13	4.20	4.4	.713	-.995	.777	1.40	5.00
Ti +	3.97	4.00	4.4	.669	-.972	1.873	1.00	5.00
Ja -	2.04	1.80	1.8	.861	.910	.229	.80	4.80
Ti -	2.37	2.40	2.4	.776	.372	-.109	1.00	4.80
Izbjegavanje	3.47	3.39	2.6	.926	.248	-.442	1.17	6.06
Anksioznost	2.97	2.72	2.2	1.160	.677	-.207	1.00	6.61
Akademski	77.68	80.83	73.3	14.176	-1.413	2.001	25.00	99.00
Socijalni	71.43	73.83	65.0	15.648	-.570	-.175	24.00	99.00
Emocionalni	43.34	43.08	45.0	17.954	.086	-.629	4.33	86.50
Porodični	78.53	82.33	96.0	16.158	-1.279	1.585	18.33	99.00
Fizički	58.86	60.00	66.7	15.129	-.386	-.221	16.33	91.67

Zatim su utvrđene korelacije između dimenzija životnih pozicija, afektivne vezanosti i samopoimanja, a rezultati su prikazani u tabeli 9 u nastavku. Sve dobijene korelacije su statistički značajne na nivou $p < .01$. Smjerovi korelacija između dimenzija životnih pozicija korespondiraju teorijskim očekivanjima pa tako Ja+ i Ti+, i Ja- i Ti- koreliraju pozitivno, dok su ostale korelacije negativne. Dimenzije afektivne vezanosti su u umjerenoj pozitivnoj korelaciji. Što se tiče samopoimanja primijetno je da je emocionalno samopoimanje negativno korelirano sa ostalim dimenzijama što je očekivan rezultat obzirom da viši skor na ovoj subskali ukazuje na negativnije emocionalno samopoimanje. Dakle, dimenzije samopoimanja su u pozitivnom odnosu što je očekivan rezultat. Korelacije između dimenzija životnih pozicija i afektivne vezanosti korespondiraju teorijskim pretpostavkama i rezultatima prethodnih istraživanja što ukazuje da sigurnije vezane osobe imaju u prosjeku pozitivniju životnu poziciju prema sebi i drugima, i obrnuto. Slično se može primijetiti i za odnos između dimenzija životnih pozicija i samopoimanja. Osobe koje u prosjeku imaju pozitivniju životnu poziciju prema sebi i drugima u prosjeku imaju izraženije samopoimanje na svim dimenzijama. Na kraju, može se primijetiti da sigurnije vezane osobe u prosjeku imaju pozitivnije samopoimanje na svim dimenzijama.

Tabela 9. Korelacije između dimenzija životnih pozicija, afektivne vezanosti i samopoimanja

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Ja +										
2. Ti +	.53									
3. Ja -	-.64	-.28								
4. Ti -	-.25	-.33	.50							
5. Izbjegavanje	-.48	-.50	.38	.34						
6. Anksioznost	-.43	-.25	.64	.47	.37					
7. Akademski	.41	.27	-.35	-.20	-.24	-.26				
8. Socijalni	.46	.37	-.44	-.33	-.54	-.43	.26			
9. Emocionalni	-.46	-.28	.50	.44	.36	.49	-.14	-.41		
10. Porodični	.44	.28	-.44	-.29	-.32	-.43	.42	.29	-.29	
11. Fizički	.42	.21	-.39	-.19	-.26	-.24	.32	.41	-.25	.24

Napomena: Sve korelacije statistički značajne na nivou $p < .001$

Kanononička korelaciona analiza

Prvom kanoničkom korelacionom analizom testirana je hipoteza o odnosima između dimenzija životnih pozicija i afektivne vezanosti kao prediktora, i dimenzija samopoimanja kao kriterijuma. Ukupan dobijeni model je statistički značajan ($Wilks \lambda = .314$; $F_{30, 1462} = 16.357$; $p < .001$), tj. može se reći da postoji statistički značajna povezanost između životnih pozicija i afektivne vezanosti sa jedne strane i samopoimanja sa druge. U Tabeli 10 u nastavku prikazana je analiza redukcije dimenzija iz koje se može vidjeti da je izdvojeno pet funkcija od kojih su prve dvije statistički značajne na nivou $p < .001$. Prvom funkcijom objašnjeno je oko 63% varijanse, a drugom je objašnjeno oko 9% varijanse.

Tabela 10. Analiza redukcije dimenzija životnih pozicija i afektivne vezanosti kao prediktora, i dimenzija samopoimanja kao kriterijuma

	Kar. korijen	<i>R</i>	<i>R</i> ²	Wilks λ	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
1	1.729	.796	.634	.314	16.357	30	.000
2	.095	.295	.087	.857	2.883	20	.000
3	.049	.216	.047	.939	1.938	12	.027
4	.010	.098	.010	.985	0.911	6	.486
5	.005	.072	.005	.995	0.956	2	.385

U Tabeli 11 prikazano je kanoničko rješenje za prvu funkciju. Može se vidjeti da sve dimenzije imaju koeficijente strukture veće od .300 što se može tumačiti kao značajan rezultat. Predznaci koeficijenata ukazuju da što osoba ima izraženije izbjegavanje i anksioznost, kao i pozitivnije životne pozicije prema sebi drugima to će u prosjeku imati bolju procjenu samopoimanja na svim dimenzijama. Ovaj rezultat u potpunosti potvrđuje hipotezu.

Tabela 11. Kanoničko rješenje za prvu funkciju

	<i>Koef.</i>	r_s	r_s^2		<i>Koef.</i>	r_s	r_s^2
Ja +	.387	.818	.670	Akademski	.180	.517	.267
Ti +	.060	.544	.295	Socijalni	.380	.758	.575
Ja -	-.194	-.812	.660	Emocionalni	-.451	-.754	.569
Ti -	-.178	-.600	.360	Porodični	.319	.665	.443
Izbjegavanje	-.250	-.687	.472	Fizički	.126	.528	.279
Anksioznost	-.286	-.751	.564				

Napomena: *Koef* = standardizovani koeficijenti kanoničke funkcije; r_s = koeficijenti strukture; r_s^2 = kvadrirani koeficijenti strukture

U Tabeli 12 prikazano je kanoničko rješenje za drugu funkciju. Relevantna dimenzija iz skupa prediktora je izbjegavanje. Pored toga dimenzije Ja+ i Ja- imaju vrijednosti koeficijenata strukture iznad .300, ali kvadrirani strukturni koeficijenti ukazuju da ove dvije dimenzije ipak objašnjavaju manje od 10% varijanse. U skupu kriterijuma kao relevantne dimenzije mogu se uzeti akademsko, socijalno i fizičko samopoimanje, s tim da socijalno samopoimanje ima najveći strukturni koeficijent. Pregled relevantnih dimenzija ukazuje da što osoba ima niže izraženo izbjegavanje, to je njeno socijalno samopoimanje pozitivnije, i obrnuto, što je smislen i očekivan rezultat. Takođe, što osoba ima niže izraženo izbjegavanje to je njeno akademsko i fizičko samopoimanje u prosjeku niže, i obrnuto. Drugim riječima osoba koja ima pozitivan unutrašnji radni model drugog ima niže akademsko i fizičko samopoimanje. Ovaj rezultat je malo neobičan i uzimamo ga sa rezervom obzirom da druga funkcija objašnjava oko 9% varijanse

Tabela 12. Kanoničko rješenje za drugu funkciju

	<i>Koef.</i>	<i>r_s</i>	<i>r_s²</i>		<i>Koef</i>	<i>r_s</i>	<i>r_s²</i>
Ja +	-.707	-.307	.094	Akademski	-.356	-.327	.107
Ti +	.167	.205	.042	Socijalni	1.081	.574	.329
Ja -	.299	.301	.090	Emocionalni	.402	.160	.026
Ti -	.196	.039	.001	Porodični	-.052	-.138	.019
Izbjegavanje	-.992	-.650	.422	Fizički	-.562	-.341	.116
Anksioznost	-.221	-.031	.001				

Napomena: *Koef* = standardizovani koeficijenti kanoničke funkcije; *r_s* = koeficijenti strukture; *r_s²* = kvadrirani koeficijenti strukture

Nakon toga je sprovedena kanonička korelaciona analizu kojom je testirana prva hipoteza, tj. provjereni odnosi između dimenzija životnih pozicija kao prediktora i dimenzija afektivne vezanosti kao kriterijuma. Ukupan dobijeni model je statistički značajan (*Wlks* λ = .414; *F*_{8, 790} = 54.650; *p* < .001), tj. može se reći da postoji statistički značajna povezanost između životnih pozicija i afektivne vezanosti. U tabeli 13. u nastavku prikazana je analiza redukcije dimenzija iz koje se može vidjeti da su dobijene dvije funkcije koje su statistički značajne na nivou *p* < .001. Prvom funkcijom objašnjeno je skoro 51% varijanse, dok je drugom objašnjeno oko 16% varijanse.

Tabela 13. Analiza redukcije dimenzija životnih pozicija kao prediktora i dimenzija afektivne vezanosti kao kriterijuma

	Kar. korijen	Kanon. <i>R</i>	Kanon. <i>R</i>²	Wlks λ	<i>F</i>	Pretpostavljeni <i>df</i>	<i>df</i> greške	<i>p</i>
1	1.033	.713	.508	.414	54.650	8	790	.000
2	.186	.397	.158	.843	24.677	3	396	.000

U Tabeli 14 prikazano je kanoničko rješenje za prvu funkciju. Možemo vidjeti da sve dimenzije imaju koeficijente strukture veće od .300 što se može tumačiti kao značajan rezultat. Predznaci koeficijenata ukazuju da što osoba ima izraženije izbjegavanje i anksioznost to će u prosjeku imati niže izražene Ja+ i Ti+ životne pozicije, kao i više izražene Ja- i Ti- životne pozicije. Drugim riječima, što je osoba sigurnije vezana to u prosjeku ima pozitivniju životnu poziciju prema sebi i drugima. Ovaj rezultat u potpunosti potvrđuje prvu hipotezu.

Tabela 14. Kanoničko rješenje za prvu funkciju (dva para značajnih kanoničkih faktora)

	<i>Koef.</i>	r_s	r_s^2		<i>Koef</i>	r_s	r_s^2
Izbjegavanje	.460	.729	.532	Ja +	-.204	-.753	.567
				Ti +	-.213	-.579	.335
Anksioznost	.735	.904	.817	Ja -	.561	.904	.818
				Ti -	.304	.707	.499

Napomena: *Koef* = standardizovani koeficijenti kanoničke funkcije; r_s = koeficijenti strukture; r_s^2 = kvadrirani koeficijenti strukture

U Tabeli 15 prikazano je kanoničko rješenje za drugu funkciju. Predznaci koeficijenata ukazuju da što osoba ima niže izraženo izbjegavanje i više izraženu anksioznost, to će u prosjeku imati više izraženu Ja+, Ti+ i Ja– životnu poziciju, s tim da u setu kriterijuma Ti+ ima najveći strukturni koeficijent. Drugim riječima osoba koja ima tendenciju ka preokupiranom stilu afektivne vezanosti (visoka anksioznost, nisko izbjegavanje) u prosjeku ima više izraženu Ti+ životnu poziciju. Sa druge strane, osoba koja ima tendenciju ka izbjegavajućem stilu afektivne vezanosti (niska anksioznost, visoko izbjegavanje) u prosjeku ima nisko izraženu Ti+ životnu poziciju. I ovaj rezultat se uklapa u pretpostavke, s tim da u skladu sa teorijskim postavkama bilo očekivano da postoji korelacija između dimenzija afektivne vezanosti sa Ti– životnom pozicijom.

Tabela 15. Kanoničko rješenje za drugu funkciju (dva para značajnih kanoničkih faktora)

	<i>Koef.</i>	r_s	r_s^2		<i>Koef</i>	r_s	r_s^2
Izbjegavanje	-.972	-.684	.468	Ja +	.471	.325	.105
				Ti +	.744	.745	.555
Anksioznost	.784	.428	.183	Ja -	.832	.346	.119
				Ti -	.047	.102	.010

Napomena: *Koef* = standardizovani koeficijenti kanoničke funkcije; r_s = koeficijenti strukture; r_s^2 = kvadrirani koeficijenti strukture

Odnosi sociodemografskih varijabli sa životnim pozicijama, afektivnom vezanošću i samopoimanjem

Trećom hipotezom je pretpostavljeno će postojati polne razlike na svim dimenzijama. Međutim, dobijeni rezultati (Tabela 16) ukazuju da su statistički značajne razlike prisutne samo za dimenziju Ti– i akademsko samopoimanje. Muškarci u prosjeku imaju blago izraženiju Ti– poziciju, a žene blago izraženije akademsko samopoimanje. Ovi rezultati ne govore u prilog hipotezi.

Tabela 16. Polne razlike u životnim pozicijama, afektivnoj vezanosti i samopoimanju

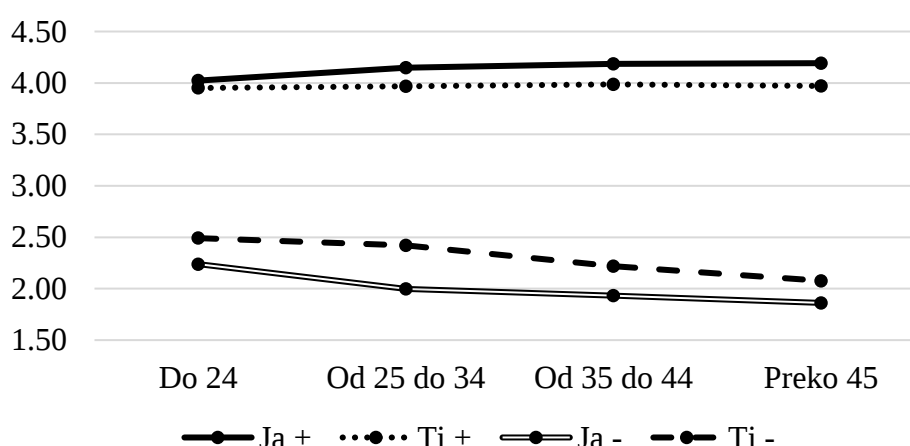
Dimenzija	M		SD		t	df	p	d
	Muški	Ženski	Muški	Ženski				
Ja +	4.05	4.14	0.83	0.68	-1.035	399	.301	.119
Ti +	3.90	3.99	0.75	0.64	-1.034	399	.302	.121
Ja -	2.06	2.04	0.93	0.84	.238	399	.812	.028
Ti -	2.52	2.33	0.84	0.75	2.009	399	.045	.238
Izbjegavanje	3.53	3.45	0.90	0.93	.692	399	.489	.086
Anksioznost	3.17	2.92	1.17	1.15	1.727	399	.085	.210
Akademski	72.89	78.94	17.05	13.07	-3.404	374	.001	.398
Socijalni	71.05	71.54	15.36	15.75	-.246	374	.806	.031
Emocionalni	40.68	44.03	17.18	18.12	-1.468	374	.143	.190
Porodični	76.03	79.19	18.91	15.33	-1.539	374	.125	.183
Fizički	59.28	58.75	16.34	14.82	.277	374	.782	.034

Posljednjom hipotezom predviđeno je da starije osobe imaju u prosjeku sigurniju vezanost, pozitivnije životne pozicije i bolju predstavu o sebi. Rezultati analize varijanse pokazuju da statistički značajne razlike u zavisnosti od uzrasta postoje za dimenzije Ja– ($F_{3, 395} = 3.017$; $p = .030$), Ti– ($F_{3, 395} = 3.562$; $p = .014$), anksioznost ($F_{3, 395} = 4.747$; $p = .003$), akademsko samopoimanje ($F_{3, 371} = 8.188$; $p = .000$), socijalno samopoimanje ($F_{3, 371} = 8.421$; $p = .000$), emocionalno samopoimanje ($F_{3, 371} = 3.182$; $p = .024$) i porodično samopoimanje ($F_{3, 371} = 2.632$; $p = .049$). Naknadnim analizama utvrđeno je između kojih uzrasnih kategorija su razlike najznačajnije.

Na Grafikonu 6 u nastavku predstavljene su prosječne vrijednosti dimenzija životnih pozicija u zavisnosti od uzrasta. Dakle, za životne pozicije Ja+ i Ti+ nema značajnih razlika u zavisnosti od uzrasta. Međutim za Ja– i Ti– poziciju značajne razlike postoje, i na Grafikonu 6 može se primijetiti blagi trend opadanja prosječnih vrijednosti ovih pozicija sa porastom uzrasta ispitanika. Ovi rezultati djelimično potvrđuju hipotezu. Za Ja– poziciju je primjećeno

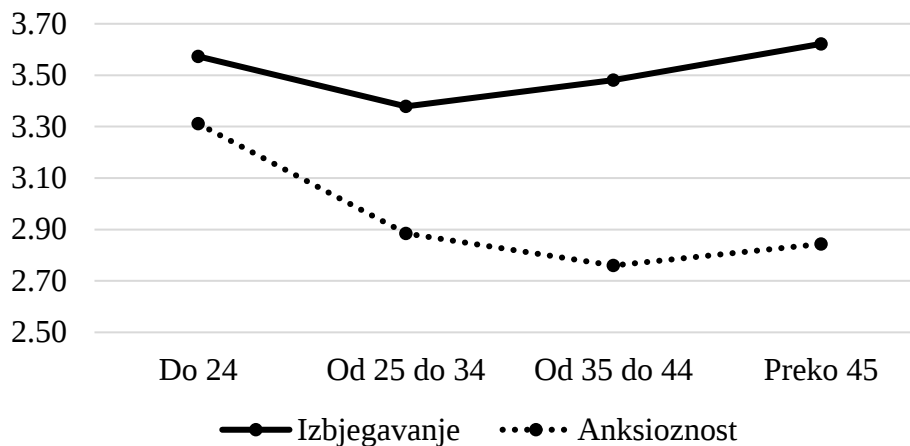
da se grupa ispitanika do 24 godine ($AS = 2.24$; $SD = .92$) značajno razlikuje od ostalih grupa na nivou $p < .05$ (od 25 do 34 – $AS = 2.00$; $SD = .83$; od 35 do 44 – $AS = 1.93$; $SD = .84$; preko 45 – $AS = 1.86$; $SD = .79$), dok se ostale grupe međusobno ne razlikuju značajno. Za Ti– poziciju je primjećeno da se grupa do 24 godine ($AS = 2.49$; $SD = .84$) i grupa od 25 do 34 godine ($AS = 2.42$; $SD = .76$) značajno razlikuju od grupa od 35 do 44 ($AS = 2.22$; $SD = .71$) i preko 45 godina ($AS = 2.08$; $SD = .65$) na nivou $p < .05$. Između grupa do 24 godine i od 25 do 34 godine nema značajnih razlika, kao ni između grupa od 35 do 44 i preko 45 godina.

Grafikon 6. Razlike u životnim pozicijama u zavisnosti od uzrasta

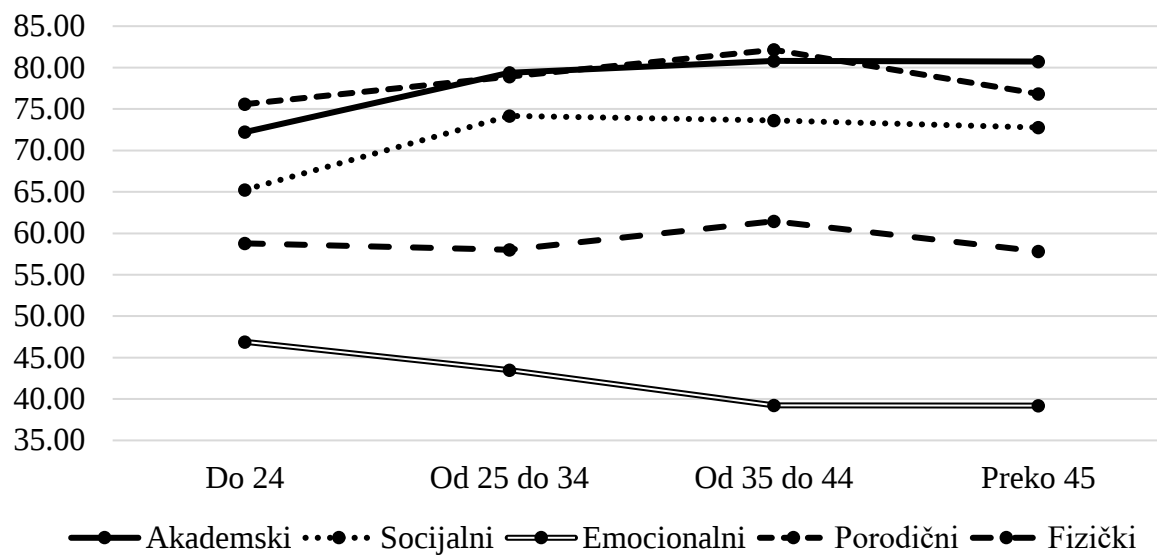
Na Grafikonu 7 predstavljene su prosječne vrijednosti dimenzija afektivne vezanosti u zavisnosti od uzrasta. Za izbjegavanje je utvrđeno da nema značajnih razlika između uzrasnih kategorija, međutim za anksioznost se može vidjeti opadajući trend. Ispitanici do 24 godine ($AS = 3.31$; $SD = 1.25$) u prosjeku imaju značajno izraženije izbjegavanje od ispitanika od 25 do 34 ($AS = 2.89$; $SD = 1.13$) i od 35 do 44 godine ($AS = 2.76$; $SD = 1.07$) na nivou $p < .05$, dok se ne razlikuju značajno od ispitanika preko 45 godina ($AS = 2.84$; $SD = 1.02$). Između ostalih uzrasnih grupa nisu primjećene značajne razlike. Ovi rezultati djelimično potvrđuju hipotezu.

Grafikon 7. Razlike u afektivnoj vezanosti u zavisnosti od uzrasta

Na kraju su utvrđene razlike u samopoimanju u zavisnosti od uzrasta, a rezultati su grafički predstavljeni na Grafikonu 8 u nastavku. Podsjećanja radi, za fizičko samopoimanje nisu utvrđene značajne razlike u uzrasnim kategorijama. Za akademsko samopoimanje može se primijetiti blagi pozitivni trend. S tim da samo kategorija ispitanika do 24 godine ($AS = 72.22$; $SD = 17.17$) ima značajno niži prosječan skor u odnosu na ostale kategorije (od 25 do 34 – $AS = 79.36$; $SD = 12.33$; $p < .001$; od 35 do 44 – $AS = 80.81$; $SD = 10.77$; $p < .001$; preko 45 – $AS = 80.72$; $SD = 15.18$, $p < .05$). Između kategorija od 25 do preko 45 godina nema značajnih razlika u akademskom samopoimanju. Veoma slični rezultati su za socijalno samopoimanje, gdje grupa ispitanika do 24 godine ($AS = 65.25$; $SD = 16.78$) ima značajno niži prosječan skor u odnosu na ostale kategorije (od 25 do 34 – $AS = 74.17$; $SD = 14.75$; $p < .001$; od 35 do 44 – $AS = 73.61$; $SD = 14.34$; $p < .001$; preko 45 – $AS = 72.77$; $SD = 12.78$, $p < .05$). Za emocionalno samopoimanje može se primijetiti blagi opadajući trend koji, uzevši u obzir smjer ajtema subskale, ukazuje na povećanje emocionalnog samopoimanja sa uzrastom. Jedine statistički značajne razlike primjećene su između kategorije do 24 godine ($AS = 46.90$; $SD = 17.73$) i kategorije od 35 do 44 godine ($AS = 39.23$; $SD = 19.23$) gdje mlađi ispitanici imaju značajno negativniju procjenu emocionalnog samopoimanja. Ove razlike su značajne na nivou $p < .01$. Za porodično samopoimanje statistički značajne razlike postoje samo između kategorije do 24 godine ($AS = 75.59$; $SD = 18.74$) i kategorije od 35 do 44 godine ($AS = 82.15$; $SD = 12.34$), gdje stariji ispitanici imaju u prosjeku viši skor na porodičnom samopoimanju. Ove razlike su značajne na nivou $p < .01$.

Grafikon 8. Razlike u samopoimanju u zavisnosti od uzrasta

DISKUSIJA

Ovo istraživanje je imalo dva osnovna cilja, sprovođenje adekvatne validacije Skale životnih pozicija na opštoj populaciji u okviru domaćeg govornog područja, i utvrđivanje relacija između dimezija životnih pozicija, dimenzija afektivne vezanosti i samopoimanja. U cilju sprovođenja adekvatne validacije sprovedene su dvije studije gdje se prvom studijom utvrđivala faktorska struktura Skale životnih pozicija kako bi se mogle izvršiti korekcije prvobitno prevedene forme upitnika, u pripremi za drugu studiju.

Prva studija je pokazala da upitnik zaista posjeduje četvorofaktorsku strukturu kojom je objašnjeno 37.73% varijanse. Kroz tu studiju izdvojeni su ajtemi za koje se smatralo da se trebaju korigovati, vodeći računa da nova verzija prevoda u što većoj mjeri korespondira originalnoj verziji upitnika. Najveći problem je to što se kroz analizu nije dobilo „čisto“ faktorsko rješenje obzirom da su neki ajtemi zasićeni sa dva ili više latentnih faktora. Tako su, npr. ajtemi Ja+ skale visoko zasićeni faktorom koji korespondira Ti+ poziciji (zadržavajući pozitivne predznake), a ajtemi Ja– skale su visoko zasićeni faktorom koji korespondira Ja+ poziciji (zadržavajući negativne predznake). Ovakvi rezultati podstiču pitanje potencijalnog dvo- i trofaktorskog rješenja, međutim takav pristup se ne bi u potpunosti ukolpio u teorijske postavke. Dvofaktorsko rješenje bi podrazumijevalo postojanje opšteg Ja i opšteg Ti faktora, međutim, sa dobijenim rezultatima ne bi se potvrdila ovakva postavka. Boholst (2002) je ponudio dvo- i četvorofaktorsku strukturu upitnika. Međutim, osoba, u teoriji, može istovremeno imati npr. visoko izraženu Ja+ životnu poziciju zajedno sa visoko izraženom Ja– pozicijom, što može biti karakteristično za ljude sa različitim poremećajima ličnosti (npr. granični ili bipolarni poremećaj ličnosti). Dodatno, četvorofaktorsku strukturu upitnika su potvrdili istraživači sa Ataturk univerziteta (Isgor, Kaygusuz, & Ozpolat, 2012).

U drugoj studiji eksploratorna faktorska analiza pokazala je ponovo da upitnik trofaktorsku strukturu i da je postotak objašnjene varijanse (44.9%) povišen u odnosu na prvu studiju što se može tumačiti kao rezultat koji govori u prilog povećane validnosti Skale životnih pozicija nakon izvršenih korekcija. Međutim, analiza matrice strukture otkriva da se ni nakon korekcija ne dobija „čisto“ faktorsko rješenje. Ovakvi rezultati se mogu tumačiti na način da postoji jedan opšti Ja faktor koji može imati pozitivnu i negativnu valencu, zatim Ti+ i Ti– faktor. To bi značilo da su Ja+ i Ja– životne pozicije obuhvaćene opštim Ja faktorom. Ovdje je važno podsjetiti se da je istraživanje sprovedeno na opštoj populaciji ispitanika (za razliku od kliničke) kod koje se može očekivati u prosjeku povišen skor na Ja+ i Ti+ subskali, a nisko

izražen skor na Ja– i Ti– subskali, što potvrđuje analiza deskriptivnih karakteristika. Prema tome, većina ispitanika bi se našla u Ja+ Ti+ životnoj poziciji, što ukazuje na uskraćenost za ispitanike sa izraženim negativnim životnim pozicijama, tj. ispitanike iz kliničke populacije. Ovo znanje može pojasniti zašto su ajtemi Ja+ i Ja– subskale najviše zasićeni jednim faktorom (koji bi se mogao nazvati Ja faktor), kao i zašto su ajtemi Ja+ subskale zasićeni Ti+ faktorom. Kao pozitivni aspekt analize matrice strukture može se navesti da ajtemi zadržavaju očekivane smjerove odnosa sa predviđenim latentnim faktorima.

Konfirmatornim faktorskim analizama testirani su dvo-, tro-, četvorofaktorski model, a rezultati pokazuju da, iako podaci ne fituju dobro u postavljeni model, četvorofaktorski model ipak ima najbolji fit. Ajtemi su u zadovoljavajućoj mjeri zasićeni predviđenim latentnim faktorima što je obećavajući rezultat u pogledu daljeg razvoja ovog instrumenta. Takođe, odnosi između latentnih faktora govore u prilog konvergentne i diskriminativne validnosti Skale životnih pozicija. I pored svega toga, ne može se reći da je instrument Skala životnih pozicija zadovoljio kriterijume konstruktne validnosti (Fajgelj, 2003), ali može se skrenuti pažnja da je instrument zadovoljio kriterijumsku validnost obrizom na relacije subskala životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanja kao kriterijuma. Drugim riječima potvrđena je sadržinska, konvergentna, diskriminativna i kriterijumska validnost, ali nije potvrđena konstruktna validnost instrumenta. Dodatno, kroz niz istraživanja repliciraju se odnosi sa kriterijumskim varijablama, kao i pouzdanost interne konzistencije (Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Budiša, 2009; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019) za koju je ustanovljeno da je zadovoljavajuća i na ovom uzorku ispitanika. To može ukazati na potvrđenost konstrukta životnih pozicija, naročito ako se na dosadašnja empirijska istraživanja doda i klinička provjerenost životnih pozicija. To dalje otvara pitanje kako se instrument „ponaša“ na domaćem uzorku ispitanika, jer, kako i Fajgelj ukazuje (2003) instrument može imati raziličitu validnost u zavisnosti od uzorka.

Iz dobijenih rezultata može se pretpostaviti koje korekcije bi mogle unaprijediti konstruktne validnosti instrumenta, ali tu postoji nekoliko rizika. Prvi rizik je da se korekcijama prevedeni instrument udalji od originalne verzije instrumenta koju je kreirao Boholst (2002), gdje se otvara pitanje gdje je granica u prevodu i adaptaciji instrumenta? Drugi rizik je da se usljed loših psihometrijskih karakteristika instrumenta diskredituju psihološki konstrukti za koje postoje teorijska i praktična utemeljenja. Treći rizik je da se instrument nastavi slobodno koristiti u empirijskoj praksi iako rezultati sugerišu na njegove značajne nedostatke. Četvrti rizik podrazumijeva ulazak u proces kreiranja potpuno novog psihološkog instrumenta, što nije isključeno kao rješenje, jer bi se u tom slučaju mogla obratiti pažnja na kulturalne specifičnosti

i jezičke konstrukcije kojima se pristupa definisanju životnih pozicija, ali to onda otvara pitanje univerzalnosti ovih konstrukata.

Imajući u vidu pomenute rizike, i ideju o prevodu i adaptaciji instrumenta, u nastavku diskusije dati su prijedlozi za korekciju Skale životnih pozicija. U subskali Ja+ ajtem koji se ispostavio kao „problematičan“ je ajtem ta17 (Vjerujem da sam suštinski dobra osoba). Iako sadržinski ovaj ajtem direktno korespondira Ja+ životnoj poziciji primijetno je da ima visok unikvititet, nisko faktorsko zasićenje, i nisku kvadriranu multiplu korelaciju. Sa druge strane ajtem ta9 (Osjećam se samopouzđano) iz iste subskale ima nizak unikvititet, visoko faktorsko zasićenje i kvadriranu multiplu korelaciju. Samopouzđanje jeste odlika osobe koja ima izraženu Ja+ poziciju, međutim, nije ključna. Ključna odlika je da osoba vjeruje da je u suštini dobra osoba (dobro ljudsko biće). Dodatni problem je izraz „osjećam se“, što ukazuje na emocionalnu komponentu. U teoriji, osoba može zadržati OK poziciju prema sebi i kada se ne osjeća dobro, ili, kao što je slučaj sa ovim ajtemom, samopouzđano. U daljoj reviziji instrumenta ajtem ta9 bi trebalo izbaciti, kako bi naglasak ostao na propitivanju uvjerenja da je osoba zaista OK, ili suštinski dobra, što provjerava ajtem ta17.

U subskali Ti+ problematičan ajtem je ta11 (Većini ljudi se može vjerovati). Ponovo postoji situacija u kojoj, sadržinski, ajtem zaista odgovara poziciji koju mjeri, međutim ima niske koeficijente. Problem može predstavljati konstrukcija „Većini ljudi“, kao i pasivna forma rečenice. Eventualna korekcija ovog ajtema bi bila „Imam povjerenja u druge ljude“, kako bi se umanjio značaj generalizacije „Većini ljudi“, a akcenat stavio na osobu koja daje odgovor.

U Ja– subskali ajtem ta19 (Mislim da me drugi ljudi ne vole) ima nezadovoljavajuće koeficijente, a potencijalni razlog za to je „izmiještanje“ u poziciju drugog prilikom samoprocjene sebe. Zbog toga bi korekcija ovog ajtema trebala ići u pravcu opšte samoprocjene sebe, npr. „Mene je nemoguće/teško voljeti“, ili „Ja sam, ipak, loša osoba“. U okviru ove subskale tri ajtema (ta5, ta6, ta13) koriste frazu „(ne)osjećam“, iako bi smislenije bilo koristiti ja jesam/nisam formulaciju. Tako ajtem ta13 glasi „Osjećam se bespomoćno“ (I feel helpless), a adaptacija bi više išla u pravcu „Ja sam otpisan slučaj“, ili „Meni nema pomoći“. I pored toga ovi ajtemi imaju zadovoljavajuće karakteristike.

U Ti– subskali ajtemi ta7 (Volio bih da su neki ljudi mrtvi) i ta16 (Nestrpljiv sam kad drugi ljudi griješe) imaju nezadovoljavajuće koeficijente. Ajtem ta7 može ispitanicima zvučati pregrubo. Pretpostavka je da bi se „ublažavanjem“ ajtema mogli postići bolji efekat, npr. „Neki ljudi ne zaslužuju da žive“, ili „Ljude baš treba kažnjavati“. I ovakve formulacije ajtema mogu zvučati grubo, ali kod ljudi koji imaju npr. antisocijalni poremećaj ličnosti mogu otkriti izraženu Ti– životnu poziciju, zbog čega je opšti zaključak da ovakve formulacije ipak treba

zadržati. Ajtem ta16 (Nestrpljiv sam kad drugi ljudi griješe) sadržinski ukazuje na Ti– životnu poziciju, međutim ajtem ispituje toleganciju na greške drugih ljudi. Potencijalno bolji efekat bi se mogao postići ajtemom tipa „Nemam strpljenja za druge ljude“.

Po pitanju postavljenih hipoteza, uz svijest o nedostacima instrumenta, odnos između dimenzija afektivne vezanosti i životnih pozicija je potvrđen. Obrazac afektivne vezanosti se uspostavlja oko prve godine života na osnovu iskustava u relacijama sa važnim odraslima (najčešće majkom). Te relacije se internalizuju formirajući unutrašnje radne modele sebe i drugih, koji mogu biti pozitivni i negativni, i koji, između ostalog, oblikuju očekivanja od relacija sa drugim ljudima. Ovdje je naravno akcenat na emocionalnim relacijama. Na osnovu ranih iskustava sa važnim odraslima formiraju se životne pozicije kao osnovni stavovi koje osoba zauzima u pogledu osnovnih vrijednosti koje uočava kod sebe i drugih. Potvrda ovoj tezi nalazi se u visokom postotku dijeljene varijanse između dimenzija afektivne vezanosti i životnih pozicija, kako u ovom istraživanju tako i u drugim (Boholst, Boholst, & Mende, 2005; Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić, & Bodroža, 2019). Međutim, postavlja se pitanje šta je sa osobama kod kojih ne postoji očekivana kongruentnost između obrazaca afektivne vezanosti i životnih pozicija, i kako objasniti takve slučajeve? Dodatni problem predstavlja činjenica da ljudi uspostavljaju različite obrasce afektivne vezanosti sa različitim figurama (hijerarhijska organizacija afektivne vezanosti), a da životne pozicije dodatno variraju u zavisnosti od različitih životnih iskustava i socijalnih konteksta. Na ova pitanja tek treba dati odgovor i ona se postavljaju kao izazov daljoj empirijskoj i kliničkoj praksi.

Što se tiče odnosa između životnih pozicija i samopoimanja, na raspolaganju je bio teorijski kontekst iz kojeg je proizišla pretpostavka da što osoba ima bolju predstavu sebe (pozitivan unutrašnji radni model sebe, Ja+ Ti+ životna pozicija) to će u prosjeku imati bolju samoprocjenu vlastitog selfa, i obrnuto. Ta pretpostavka je potvrđena i dodatno protumačena kao prilog kriterijumskoj validnosti Skale životnih pozicija. Najviši strukturni koeficijenti u predikciji samopoimanja oni koji su vezani za samoprocjenu sebe (Ja+, Ja–, Anksioznost). Ovi rezultati ukazuju na značaj ranih iskustava koje oblikuju dalji razvoj selfa.

Analiza polnih razlika ukazala je da između muškaraca i žena značajne razlike postoje samo za Ti– poziciju i akademsko samopoimanje. Muškarci u ovom uzorku u prosjeku imaju izraženiju Ti– poziciju, dok žene imaju u prosjeku više akademsko samopoimanje. Kao što je već naglašeno polne razlike u afektivnoj vezanosti, životnim pozicijama i samopoimanju variraju od studije do studije, i čini se da rezultati ovog i srodnih istraživanja više konvergiraju ka zaključku da među muškarcima i ženama u populaciji ustvari nema značajnih razlika, a da

su razlike koje su prisutne karakteristične za uzorak nad kojim se vrši istraživanje i da mogu biti posljedica različitih spoljnjih faktora koje je neophodno kontrolisati. Konačan odgovor na ova pitanja dala bi meta-analitička studija.

Uzrast se sa druge strane ispostavio kao važna spoljna varijabla. Primjećeno je da je prosječna vrijednost na subskalama Ja– i Ti– značajno manja kod starijih ispitanika. Razlog za to može biti zato što su mlađi ispitanici još uvijek u procesu razvoja integrisane predstave o sebi i drugima, i da još uvijek testiraju okruženje, te zbog toga imaju povišen skor na Ja– i Ti– subskalama. Slično se može primijetiti i za afektivnu vezanost. Najniže vrijednosti anksioznosti i izbjegavanja su primijećene kod ispitanika između 25 i 44 godine. Ovi ispitanici najčešće mogu biti u partnerskim odnosima koji pružaju određeni doživljaj sigurnosti. Ispitanici stariji od 45 godina imaju blago povišeno izbjegavanje što može biti posljedica velikog broja faktora, kao što je gubitak roditelja i/ili prijatelja, odlazak djece, problemi u bračnim odnosima, itd. Sa druge strane, stariji ispitanici imaju u prosjeku bolje akademsko, socijalno i emocionalno samopoimanje. Bolje emocionalno samopoimanje može biti vezano i za emocionalnu zrelost. Ispitanici preko 45 godina imaju niže porodično samopoimanje od ispitanika između 25 i 44 godine, što opet može biti vezano za osipanje porodice, međutim razlike nisu statistički značajne pa se uzimaju sa rezervom.

ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju potvrđena je sadržinska, konvergentna, diskriminativna i kriterijumska validnost Skale životnih pozicija, ali nije potvrđena konstruktna validnost ovog instrumenta. Kao glavni problemi izdvajaju se kompleksno faktorsko rješenje gdje su ajtemi većinom zasićeni sa dva ili više faktora, i nezadovoljavajući koeficijenti fita podataka u postavljeni model. Obzirom da ovaj problem nije primjećen u drugim studijama dobijeni rezultati mogu biti i posljedica domaćeg prigodnog uzorka, i/ili kulturalnih faktora, i sadržaja pojedinih ajtema za koje je utvrđeno da se mogu dodatno korigovati. Uzimajući sve rezultate u obzir može se zaključiti u pravcu empirijske opravdanosti životnih pozicija kao konstrukta, međutim primjena prevedene Skale životnih pozicija na našem govornom području još uvijek nije u potpunosti opravdana, te instrument treba dodatno revidirati uključujući navede prijedloge za korekcije ajtema. Pored revizije ajtema u narednim istraživanjima treba uključiti

i kliničku populaciju, tj. osobe koje imaju izražene negativne životne pozicije te na takvom uzorku sprovesti konfirmatornu analizu.

Dodatno se može zaključiti da postoji značajna povezanost između afektivne vezanosti i životnih pozicija gdje sigurnije vezani ispitanici imaju u prosjeku pozitivnije životne pozicije. Iako nije potvrđena konstruktiva validnost rezultati sugeriraju da će osoba sa sigurnijim stilom vezanosti imati više prosječne skorove na aitemima koji ispituju ljubav prema sebi, osjećaj ponosa prema sebi, samopouzdanja, svijesti o vlastitim pozitivnim osobinama ili o vlastitoj dobroti, što su sve indikatori Ja+ životne pozicije. Takođe, sigurnije vezane osobe imaju u prosjeku više skorove na aitemima koji ispituju ljubav prema drugima, povjerenje u druge, radovanje susretu sa drugim ljudima i ostalim indikatorima Ti+ životne pozicije.

Sigurnije vezane osobe, i osobe sa pozitivnijim životnim pozicijama takođe imaju pozitivniju samoprocjenu vlastitog selfa, što sa jedne strane govori u prilog diskriminativne validnosti Skale životnih pozicija, a sa druge empirijski potvrđuje teorijske pretpostavke.

Za polne razlike je ukazano da postoji vjerovatnoća da u opštoj populaciji razlike u prosjeku ne postoje za dimenzije afektivne vezanosti, životnih pozicija i samopoimanja, a da se eventualne razlike između muškaraca i žena mogu pripisati brojnim drugim faktorima, koji su između ostalog, navedeni u odjeljku o spoljnim varijablama. U ovom istraživanju nisu ostvareni preduslovi za testiranje efekata pobrojanih spoljnih varijabli.

Uzrast ispitanika se ispostavlja kao važna spoljna varijabla obzirom da su prosječne vrijednosti na subskalama Ja- i Ti- niže kod starijih ispitanika, da su anksioznost i izbjegavanje u prosjeku niži kod starijih ispitanika, i da su akademsko, socijalno i emocionalno samopoimanje u prosjeku viši kod starijih ispitanika. Porodično samopoimanje je u prosjeku više kod starijih ispitanika, ali ispitanici stariji od 45 godina imaju u prosjeku niže porodično samopoimanje.

Kao glavni nedostaci ovog istraživanja mogu se navesti polna neujednačenost koja je bila prisutna i u prvoj i u drugoj studiji. Razlog za to može biti vezan za način prikupljanja podataka obzirom da su podaci prikupljeni online, i da postoji tendencija da osobe ženskog pola u većoj mjeri popunjavaju online upitnike. Samim tim se postavlja pitanje reprezentativnosti uzorka. Kao što je već spominjano uzorak obuhvaćen ovim istraživanjem u prosjeku ima pozitivne životne pozicije, nisku anksioznost i izbjegavanje, i u prosjeku povišenu samoprocjenu vlastitog selfa. U narednim istraživanjima treba obuhvatiti veći broj ispitanika koji između ostalog ima nesigurniju afektivnu vezanost, lošije životne pozicije i nižu samoprocjenu vlastitog selfa. U narednim istraživanjima bi takođe bilo važno da se kontrolišu efekti spoljnih varijabli koje su navedene, kao što su osobine ličnosti, inteligencija,

socioekonomski status, mjesto prebivališta, nivo obrazovanja, kompletnost i veličina porodice, vaspitni stilovi roditelja, neprijatna ili traumatska iskustva iz ranog djetinjstva ili života, iskustva rata, siromaštva, i drugih vanrednih situacija, i partnerski status.

LITERATURA

- Ainsworth, M. D., & Wittig, B. A. (1969). Attachment and exploratory behavior of one-year-olds in a strange situation. *Determinants of infant behavior, Vol 4. London: Methuen*, 111-136.
- Bartholomew, K. (1993). From childhood to adult relationships: Attachment theory and research. *Understanding relationship processes series, Vol. 2. Learning about relationships*, 30-62.
- Berne, E. (1962). Classification of positions. *Transactional Analysis Bulletin*, 1, 3, 23.
- Berne, E. (1996). Principles of Transactional Analysis. *Indian J. Psychiat.* 38 (3), 154-159.
- Boholst, F. A. (2002). A Life Position Scale. *Transactional Analysis Journal*, 28-32.
- Boholst, F. A., Boholst, G. B., & Mende, M. M. (2005). Life Positions and Attachment Styles: A Canonical Correlation Analysis. *Transactional Analysis Journal Vol 35, Issue 1*, 50-62.
- Bowlby, J. (1952). *Maternal Care and Mental Helath*. Geneva: World Health Organization, Palais des Nations.
- Budiša, D. (2009). *Relacije transakciono-analitičkih koncepata zabrana, reket-osećanja i egzistencijalnih pozicija kod nekliničke i kliničke populacije*. Novi sad: Univerzitet u Novom Sadu, Magistarski rad.
- Budiša, D., Gavrilov-Jerković, V., Dickov, A., Martinović-Mitrović, S., & Dragin, D. (2012). Attitude Towards Oneself and Others in Non-clinical Population, Depressed and Paranoid Examinees. *Psychiatria Danubina, Vol. 24, No. 4*, 373-380.
- Čekrlija, Đ. (2014). *Studija o samopoimanju i samom poimanju*. Banja Luka: Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci; Grafid Banja Luka.
- Ernst, F. H. (1971). The OK Corral: The Grid for Get-on-With. *Transactional Analysis Bulletin, Vol: 1, (4)*, 33-42.
- Fajgelj, S. (2003). *Psihometrija: Metod i teorija psihološkog mjerenja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Garcia, F., Gracia, E., & Zeleznova, A. (2013). Validation of the English version of the Five-Factor Self-Concept Questionnaire. *Psicothema* 25(4), 549-555.
- Garcia, F., Musitu, G., Riquelme, E., & Riquelme, P. (2011). A Confirmatory Factor Analysis of the "Autoconcepto Forma 5" Questionnaire in Young Adults from Spain and Chile. *The Spanish Journal of Psychology* 14(2), 648-58.

- Hanak, N., & Dimitrijević, A. (2013). A Serbian Version of Modified and Revised Experiences in Close Relationships Scale (SM–ECR–R). *Journal of Personality Assessment* 95(5), 45-46.
- Henderson, A. J., Bartholomew, K., Trinke, S. J., & Kwong, M. J. (2005). When Loving Means Hurting: An Exploration of Attachment and Intimate Abuse In a Community Sample. *Journal of Family Violence*, Vol. 20, No. 4, 219-230.
- Isgor, I. Y., Kaygusuz, C., & Ozpolat, A. R. (2012). Life positions scale language equivalence, reliability and validity analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 47, 284-291.
- Mrđa, P., Ribić, K., & Bodroža, D. (2019). Relations Between Attachment Styles, Life Positions and Drivers. *Conference: Modern age and competencies of psychologist* (pp. 399-412). Banja Luka: University of Banja Luka.
- Schreiber, J. B., Stage, F. K., King, J., Nora, A., & Barlow, E. A. (2006). Reporting Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis Results: A Review. *The Journal of Educational Research*, Vol. 99, No. 6, 323-337.
- Spector, P. E. (1994). *Summated rating scale construction: An introduction*. London: Sage Publications.
- Stefanović-Stanojević, T. Z. (2011). *Afektivna Vezanost, Razvoj, Modaliteti i Procena*. Niš: Filozofski fakultet u Nišu.
- Stefanović-Stanojević, T., & Hadži Pešić, M. (2009). Transactional analysis and Attachment theory: differences and/or similarities. *Teme* 33(4), 1231-1246.
- Stewart, I., & Joines, V. (1987). *TA Today - A New Introduction to Transactional Analysis*. Nottingham, UK: Lifespace Publishing.
- Tadić, O., Marjanović, B., Jokić, I., & Pivašević, N. (2015). *Afektivna vezanost i životne pozicije*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, neobjavljen rad.

PRILOZI

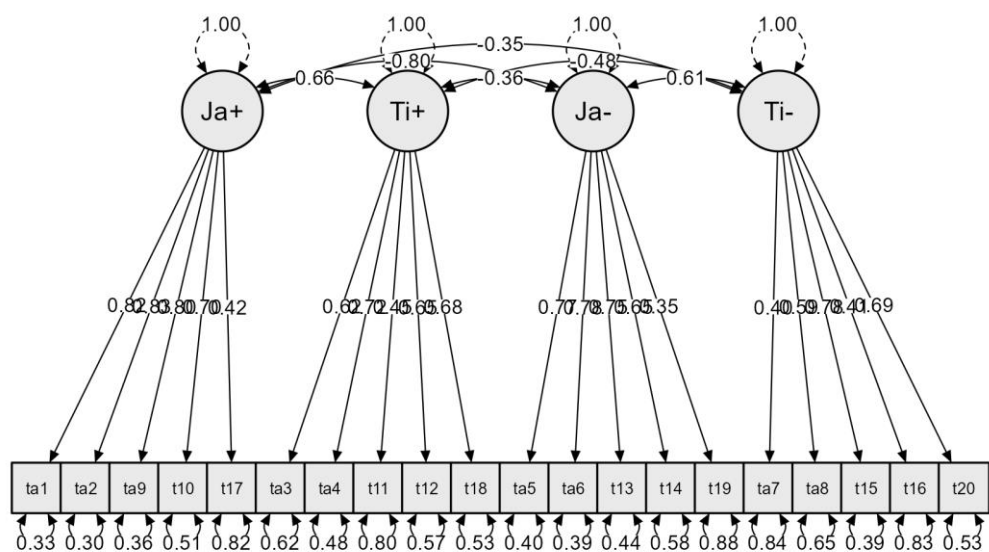
Prilog 1. Skala životnih pozicija (modifikovani prevod)

Uputstvo: Pred tobom je upitnik koji sadrži tvrdnje koje opisuju različita osećanja i stavove prema drugim ljudima i sebi. Molim te da pažljivo pročitaš svaku tvrdnju. Označi stepen tvog slaganja ili neslaganja, služeći se skalom od 1 do 5, pri čemu brojevi znače sledeće:

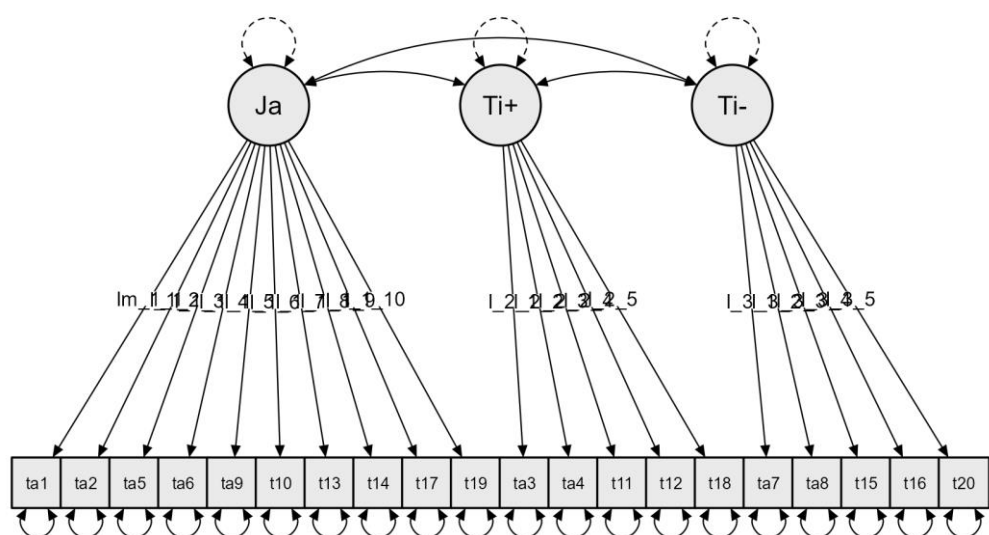
- 1 - Nimalo se ne slažem
- 2 - Djelimično se ne slažem
- 3 - Niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - Djelimično se slažem
- 5 - Potpuno se slažem

1	Volim sebe	1	2	3	4	5
2	Ponosim se time ko sam.	1	2	3	4	5
3	Lako mi je da cijenim druge ljude.	1	2	3	4	5
4	Drugi ljudi su u suštini OK.	1	2	3	4	5
5	Ne osjećam se dobro po pitanju sebe.	1	2	3	4	5
6	Osjećam da neću ostvariti svoje snove.	1	2	3	4	5
7	Volio bih da su neki ljudi mrtvi.	1	2	3	4	5
8	Drugi ljudi me iritiraju.	1	2	3	4	5
9	Osjećam se samopouzđano.	1	2	3	4	5
10	Svjestan/na sam svojih pozitivnih osobina.	1	2	3	4	5
11	Većini ljudi se može vjerovati.	1	2	3	4	5
12	Ljudi mogu uraditi dobre stvari.	1	2	3	4	5
13	Osjećam se bespomoćno.	1	2	3	4	5
14	Želio bih da nisam ni rođen u ovom svijetu.	1	2	3	4	5
15	Ne vjerujem ljudima.	1	2	3	4	5
16	Nestrpljiv sam kad drugi ljudi griješe.	1	2	3	4	5
17	Vjerujem da sam suštinski dobra osoba.	1	2	3	4	5
18	Radujem se susretu sa drugim ljudima.	1	2	3	4	5
19	Mislim da me drugi ljudi ne vole.	1	2	3	4	5
20	Sumnjičav sam prema namjerama drugih ljudi.	1	2	3	4	5

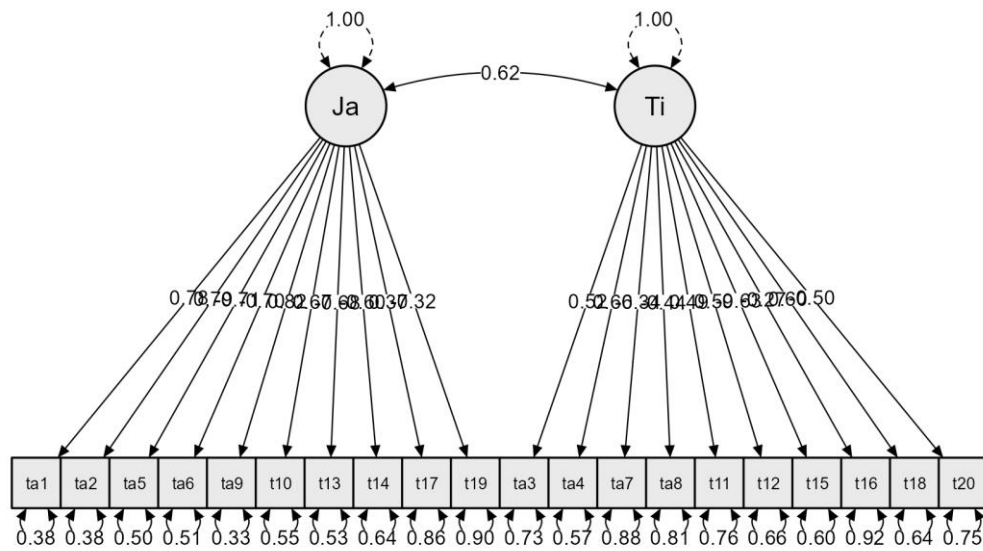
Prilog 2. Četvorofaktorski model za konfirmatornu analizu Skale životnih pozicija

Prilog 3. Trofaktorski model za konfirmatornu analizu Skale životnih pozicija

Prilog 4. Dvofaktorski model za konfirmatornu analizu Skale životnih pozicija

Biografija

Ognjen Tadić je rođen 05. 10. 1988. godine u Drvaru. Osnovnu školu Stjepan Stevo Filipović završio je u Beogradu. Srednju trgovačku školu, smjer Aranžer u trgovini je također završio u Beogradu. Prvi ciklus studija psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci upisuje u akademskoj 2011/12 godini, koji završava u akademskoj 2014. Iste godine upisuje drugi ciklus studija.

Tokom drugog ciklusa studija obavlja jednogodišnju praksu kao demonstrator na nastavnim predmetima Psihometrija 1 i Psihometrija 2. A tokom cjelokupnog trajanja studija aktivan je kao volonter i aktivista u nevladinom sektoru u oblasti socijalne zaštite djece i mladih, omladinskog rada i rada u zajednici.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада **Огњен Тадић**

Датум, мјесто и држава рођења аутора **05. 10. 1988., Дрвар, БиХ**

Назив завршеног факултета аутора и година дипломирања
Филозофски факултет УНИБЛ, 2014.

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора -

Наслов завршног/дипломског рада аутора -

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада
Дипломирани психолог 180 ЕЦТС

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер рада
Мастер Психолог 300 ЕЦТС

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањен
Филозофски факултет УНИБЛ

Наслов мастер рада и датум одбране *Психометријска анализа скале животних позиција и однос животних позиција са димензијама афективне везаности и самопоимањем, 29. 06. 2023.*

Научна област мастер рада према CERIF шифрарнику **S 260**

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер рада

1. Проф. др Ђорђе Чекрлија, ментор
2. Проф. др Синиша Лакић, члан
3. Проф. др Срђан Душанић, члан

У Бањој Луци, дана 22. 06. 2023.

ДЕКАН

KOMISIJA ZA OCJENU ZAVRŠNOG-MASTER RADA

„PSIHOMETRIJSKA ANALIZA SKALE ŽIVOTNIH POZICIJA I ODNOS ŽIVOTNIH POZICIJA SA DIMENZIJAMA AFEKTIVNE VEZANOSTI I SAMOPOIMANJEM“, kandidata Ognjena Tadića

NASTAVNO-NAUČNOM VIJEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA UNIVERZITETA U BANJOJ LUCI

Na sjednici Nastavno-naučnog vijeća Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci održanoj 14.06.2022. godine imenovana je Komisija za ocjenu završnog-master rada pod nazivom: „PSIHOMETRIJSKA ANALIZA SKALE ŽIVOTNIH POZICIJA I ODNOS ŽIVOTNIH POZICIJA SA DIMENZIJAMA AFEKTIVNE VEZANOSTI I SAMOPOIMANJEM“, kandidata Ognjena Tadića.

Komisija je radila u sastavu:

1. dr Đorđe Čekrlija, vanredni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, član-mentor
2. dr Srđan Dušanić, redovni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, član
3. dr Siniša Lakić, vanredni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, član-predsjednik

Nakon uvida u dostavljenu dokumentaciju, Komisija podnosi sljedeći

IZVJEŠTAJ o ocjeni završnog-master rada

1. Biografski podaci kandidata

Ognjen Tadić je rođen 05. 10. 1988. godine u Drvaru. Osnovnu školu Stjepan Stevo Filipović završio je u Beogradu. Srednju trgovačku školu, smjer Aranžer u trgovini je takođe završio u Beogradu. Prvi ciklus studija psihologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci upisuje u akademskoj 2011/12 godini, koji završava u akademskoj 2014. Iste godine upisuje drugi ciklus studija. Tokom drugog ciklusa studija obavlja jednogodišnju praksu kao demonstrator na nastavnim predmetima Psihometrija 1 i Psihometrija 2. Tokom cjelokupnog trajanja studija aktivan je kao volonter i aktivista u nevladinom sektoru u oblasti socijalne zaštite djece i mladih, omladinskog rada i rada u zajednici.

2. Obim i struktura rada

Master rad kandidata Ognjena Tadića, pod naslovom „Psihometrijska analiza skale životnih pozicija i odnos životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanjem“, napisan je na ukupno 52 stranice glavnog teksta, A4 formata, Times New Roman fontom veličine 12, sa

proredom 1,5. Strukturu rada, pored naslovne stranice, sažetaka na srpskom i engleskom jeziku i sadržaja, čine sljedeća poglavlja:

1. Uvod (str. 1-13), sa podsekcijama:
 - Transakciona analiza (2)
 - Samopoimanje kroz Transakcionu analizu (3)
 - Dimenzije Životnih pozicija (4-5)
 - Psihološko mjerenje životnih pozicija (6-7)
 - Teorija Afektivnog vezivanja (8)
 - Samopoimanje kroz Afektivnu vezanost (9)
 - Dimenzije Afektivnog vezivanja (9-10)
 - Psihološka mjerenja Afektivne vezanosti (11)
 - Samopoimanje kroz TA i AV (11-12)
 - Samo samopoimanje (13)
 - Problem i ciljevi (14)
 - Zadaci i hipoteze (25)
2. Metodološki dio (str. 17-20), sa podsekcijama:
 - Uzorak i postupak (18)
 - Instrumenti (19)
 - Spoljne varijable (19)
 - Statistička obrada podataka (20)
3. Rezultati (str. 21-40), sa podsekcijama:
 - Prva studija (21-25)
 - Druga studija (26-30)
 - Testiranje hipoteza (31-32)
 - Kanonička korelaciona analiza (33-36)
 - Odnosi sociodemografskih varijabli sa životnim pozicijama, afektivnom vezanošću i samopoimanjem (37-40)
4. Diskusija (str. 41-44)
5. Zaključak (str. 45-47)
6. Literatura (str. 48-50)
7. Prilozi (50-52)

3. Teorijska zasnovanost i metodološka utemeljenost istraživanja

Student Ognjen Tadić u predstavljanju nacrtu istraživanja za izradu završnog rada polazi od predstavljanja Transakcione analize, njene teorijske osnove i centralne koncepte. Pored toga, uvodni dio obuhvata i konstrukta afektivne vezanosti kao drugu cjelinu koju dovodi u vezu sa varijablama iz domena transakcione analize. Među aktuelnim modelima afektivne vezanosti kandidat ističe dvodimenzionalni model Bartolomewove. Pored toga, kandidat je u teorijsko predstavljanje uključio i konstrukt samopoimanja, koji je operacionalizovan prema petofaktorskom hijerarhijskom modelu samopoimanja Garcie i Musitua. Kandidat je posebnu pažnju posvetio odnosima između životnih pozicija, kao centralnog aspekta transakcione teorije sa dimenzijama afektivne vezanosti i subdimenzijama samopoimanja. Na taj način je adekvatno pristupio analizi međusobnih odnosa ispitivanih konstrukata i time naglasio potrebu da se bilo koji od predloženih konstrukata analizira samou kontekstu ostala dva zbog kompleksne prirode njihovih među-odnosa. Kandidat je kroz detaljan prikaz odnosa ego pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i primarnim domenima samopoimanja omogućio obuhvatan uvid u teorijsku platformu na kojoj definiše istraživački problem i na osnovu kojih argumentuje opravdanost empirijskog istraživanja. Osim što Istraživanja je prevashodno usmjereno ka provjeri psihološkog upitnika, namijenjenog procjeni ego pozicija iz Transakcione analize, kao i ispitivanju odnosa ego pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanja. Kandidat je uz to, predstavio i argumente koji sugerišu opravdanost daljeg razvijanja i prilagođavanja upitnika za procjenu životnih pozicija u okviru transakcione teorije.

Za problem istraživanja se može reći da je dvojak. Osnovni problem istraživanja predstavlja mogućnost upitničke procjene koncepata životne pozicije iz domena Transakcione analize, dok je

i na osnovu kojih argumentuje opravdanost empirijskog istraživanja. Osim što Istraživanja je prevashodno usmjereno ka provjeri psihološkog upitnika, namijenjenog procjeni ego pozicija iz Transakcione analize, kao i ispitivanju odnosa ego pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanja. Kandidat je uz to, predstavio i argumente koji sugerišu opravdanost daljeg razvijanja i prilagođavanja upitnika za procjenu životnih pozicija u okviru transakcione teorije.

Za problem istraživanja se može reći da je dvojak. Osnovni problem istraživanja predstavlja mogućnost upitničke procjene konceptata životne pozicije iz domena Transakcione analize, dok je dodatni problem predstavlja kvalitet odnosa životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanja. Za sam problem istraživanja se može reći da je atraktivan istraživački fenomen i da je u domenima psihologije ličnosti i psihoterapije do danas sproveden mali broj relevantnih empirijskih istraživanja, zasnovanih na multivarijatom nacrtu o konceptima Transakcione psihoterapije. Vrlo slična situacija je prisutna i u oblasti istraživanja odnosa između konceptata Transakcione analize sa konstruktima afektivne vezanosti i samopoimanja. Imajući takvu situaciju u vidu, može se reći da sprovedeno istraživanje ima svoju opravdanost. Naime, konstrukcija validnog instrumenta za procjenu životnih pozicija je omogućavna, kao prvo, direktnu procjenu bazičnih konceptata transakcione teorije. Osim toga, uvid u prirodu odnosa životnih pozicija sa afektivnom vezanosti i samopoimanjem bi se dobila prilika da se omogućio precizniji uvid u specifičnosti koji samopoimanje i afektivna vezanost imaju kada se analiziraju u domeenu transakcione analize i njenih teorijskih postulata

Problem, cilj i hipoteze istraživanja

Primarni cilj istraživanja jeste sprovođenje adekvatne validacije na Skale životnih pozicija na opštoj populaciji u okviru domaćeg govornog područja. Na osnovu dosadašnjih preliminarnih studija i analiza opravdano je očekivati da je moguće razviti validan upitnik koji omogućava procjene životnih pozicija definisanih prema transakcionoj analizi. Dodatni cilj istraživanja je analiza međusobnih odnosa životnih pozicija, kao bazičnih konceptata Transakcione analize, sa dimenzijama afektivne vezanosti, kao i sa dimenzijama samopoimanjem. Praktičan cilj istraživanja se ogledao u:

- a) dobijanju validnog instrumenta za procjenu direktno upotrebljivog u Transakcionoj psihoterapiji;
- b) mogućnosti primjene dobijenih rezultata o odnosu životnih pozicija sa afektivnom vezanosti i samopoimanjem u samom procesu transakcione psihoterapije.

U cilju ostvarenja cilja istraživanja su definisane sljedeće hipoteze:

H1 Sigurnije vezane osobe u prosjeku imaju izraženije pozitivne bazične predstave o sebi i drugima.

Naime, sigurnije vezane osobe imaju u prosjeku niže izraženo izbjegavanje i anksioznost kao dimenzije afektivne vezanosti, pa je očekivano da će te osobe u prosjeku imati izraženiju pozitivnu bazičnu predstavu o sebi (Ja+) i drugima (Ti+), i obrnuto (Boholst, Boholst i Mende, 2005; Tadić, Marjanović, Jokić i Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić i Bodroža, 2019).

H2 Sigurnije vezane osobe, i osobe sa pozitivnijom životnom pozicijom prema sebi i drugima imaju u prosjeku pozitivniji doživljaj vlastitog selfa.

U testiranju ove hipoteze se poziva na rad Čekrlje (2014) iz kojeg proizilazi očekivana konceptualna sličnost između dimenzija afektivne vezanosti i životnih pozicija u odnosu na samopoimanje. Stoga je pretpostavljeno se da će ta konceptualna sličnost biti i empirijski potvrđena unakrsnim korelacijama.

H3 Muškarci u prosjeku imaju sigurniju vezanost, pozitivnije životne pozicije i bolju predstavu o sebi.

Ova hipoteza se postavlja vrlo uopšteno obzirom da rezultati istraživanja variraju od studije do studije, i takođe zavise od kulture (Boholst, Boholst i Mende, 2005; Budiša, 2009; Stefanović-Stanojević, 2011; Čekrljija, 2014; Tadić, Marjanović, Jokić i Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić i Bodroža, 2019). Očekuje se da su u domaćoj kulturi žene sklonije nesigurnijoj afektivnoj vezanosti, da imaju negativnije predstave o sebi i drugima, i da imaju negativniju procjenu selfa.

H4 Starije osobe u prosjeku imaju sigurniju vezanost, pozitivnije životne pozicije i bolju predstavu o sebi.

U provjeri hipoteze autor polazi od pretpostavke da mlade osobe, mogu imati nesigurniju vezanost jer su još uvijek vezani za roditelje, da se njihova predstava o sebi još uvijek gradi pa može biti narušena, i da samim tim mogu imati negativnije bazične predstave o sebi i drugima (Boholst, Boholst i Mende, 2005; Budiša, 2009; Stefanović-Stanojević, 2011; Čekrljija, 2014; Tadić, Marjanović, Jokić i Pivašević, 2015; Mrđa, Ribić i Bodroža, 2019).

4. Metod istraživanja

Uzorak

Istraživanj je ukupno obuhvatio 1135 ispitanika. U prvoj studiji učestvovalo je 123 muškarca i 617 žena, uzasnog raspona između 15 i 68 godina ($M = 28.74$; $SD = 9.61$). U drugoj studiji učestvovalo je 85 muškaraca i 316 žena, uzasnog raspona od 17 do 66 godina ($M = 30.34$; $SD = 8.35$). Uzorak je bio prigodan, prikupljen popunjavanjem online forme baterije upitnika pomoću platforme *Google forms*, a upitnici su distribuisani putem virtuelnih društvenih mreža. Testovi su se popunjavali dobrovoljno, a popunjavanju je prethodilo uputstvo za popunjavanje. U uvodnom uputstvu je bilo navedeno da je istraživanje anonimno, da se sprovodi u svrhu odbrane master teze, i da će se podaci ispitanika koristiti isključivo u naučne svrhe. Učestvovanje u ovom istraživanju ispitanicima nije pružilo nikakvu nadoknadu, ali je ispitanicima najavljeno da će biti informisani o rezultatima istraživanja, i da ako žele da se upute u rezultate ostave kontakt.

Instrumenti i varijable

Upitnik osnovnih demografskih podataka – U istraživanju je korištena formu upitnika osnovnih demografskih podataka koji je sadržavao pitanja o polu i uzrastu ispitanika.

Skala životnih pozicija (LPS) – Ovaj instrument razvio je Boholst 2002. godine, a prevod na srpski jezik je za potrebe svog magistarskog rada uradila Budiša navodeći relativno dobre metrijske karakteristike i faktorsku strukturu instrumenta (2009). Skala se sastoji od četiri subdimenzije: Ja +, Ti +, Ja – i Ti –. Odgovori se daju na petostepenoj Likertovoj skali. Svaka subskala ima 5 ajtema čineći zajedno skalu od 20 ajtema. Individua ima dominantnu životnu poziciju prema onoj subskali na kojoj ima najviši skor. U istraživanju koje sprovodi Tadić sa saradnicima pouzdanosti subskala su se kretale od $\alpha = .70$ do $\alpha = .84$ (Tadić, Marjanović, Jokić, & Pivašević, 2015).

Revidirani modifikovani inventar iskustava u bliskim odnosima (SM-ECR-R) – Za ispitivanje dimenzija afektivne vezanosti korišten je upitnik SM-ECR-R koji je preveden i prilagođen na domaće govorno područje za potrebe istraživanja Hanak i Dimitrijević (2013). Upitnik se sastoji od ukupno 36 ajtema, ravnomjerno raspoređenih u subskalu odbacivanja i subskalu anksioznosti. Odgovori se originalno daju na sedmostepenoj skali Likertovog tipa (Hanak i Dimitrijević, 2013), ali je za potrebe ovog istraživanja korištena petostepena skala Likertovog tipa. Pouzdanosti subskale anksioznosti izražena Kronbahovim alfa koeficijentom se kreće od .85 do .95, a subskale izbjegavanja od .83 do .93 (Hanak i Dimitrijević, 2013).

Skala samopoimanja (AF5) – Za ispitivanje samopoimanja korištena je AF5 skalu (Garcia, Musitu, Riquelme, & Riquelme, 2011; Garcia, Gracia, & Zeleznova, 2013) koja samopoimanje posmatra kao multidimenzionalni hijerarhijski model, i koji obuhvata 5 osnovnih domena samopoimanja – socijalno, emocionalno, porodično, fizičko i, na kraju, radno-akademsko samopoimanje koje ustvari kompetencijsko i akademsko samopoimanje sjedinjuje u jedan primarni domen. Ovih pet osnovnih domena čini 5 subskala ovog instrumenta. Upitnik ima 30 ajtema, a ispitanici vrše samoprocjenu slaganja sa frazama preko tzv. termometra koji ima 99 podioka, gdje nisko slaganje sa ajtemom označavaju brojevima bližim jedinici kao minimalnoj vrijednosti, a visoko slaganje brojevima bližim maksimalnoj vrijednosti od 99. Pouzdanosti subskala ovog instrumenta, mjerene Kronbahovim alfa koeficijentom se kreću između .72 i .90.

Jedna od spoljnih varijabli koja može imati efekat na dobijene rezultate je svakako pol, zbog čega je kandidat analizirao da li se muškarci i žene razlikuju u afektivnoj vezanosti, životnim pozicijama, i samopoimanju. Druga varijabla koja može imati efekta na rezultate je uzrast, obzirom da mlađi ispitanici mogu imati nesigurniju afektivnu vezanost, self koji se još uvijek gradi, i samim tim negativnije životne pozicije, tako da su u ovom istraživanju provjereni efekti uzrasta. Pored toga, na rezultate istraživanja mogu uticati brojne druge varijable koje nisu kontrolisane jer bi ta kontrola prevazišla obim istraživanja. U te varijable ubrajaju se osobine ličnosti, inteligencija, socioekonomski status, mjesto prebivališta, nivo obrazovanja, kompletnost i veličina porodice, vaspitni stilovi roditelja, neprijatna ili traumatska iskustva iz ranog djetinjstva ili života, iskustva rata, siromaštva, i drugih vanrednih situacija, partnerski status, i mnoge druge.

Statistička analiza podataka

U opisivanju osnovnih karakteristika korištenih instrumenata na datim uzorcima kandidat je koristio deskriptivne parametre (aritmetičku sredinu, standardnu devijaciju, medijanu, mod, skjunis i kurtosis). Eksploratorna (EFA) i konfirmatorna faktorska analiza (CFA) su korištene za provjeru interne strukture Skale životnih pozicija. Odnosi između dimenzija AV, TA i samopoimanja provjereni su pomoću kanoničke korelacione analize analogno postupku koji je sproveo Boholst (2005). Razlike među kategoričkim varijablama provjerene su preko t-testa za nezavisne uzorke i ANOVA-e sa pratećim LSD post hoc testom. Interna konzistentnost mjernih instrumenata provjerena je preko Kronbahovog alfa koeficijenta, analogno postupcima prethodnih autora (Boholst, 2002; Garcia, Musitu, Riquelme, & Riquelme, 2011; Hanak & Dimitrijević, 2013). Obzirom da Google forms omogućava opciju „obavezno polje“ (*required), koje je korišteno u ovom istraživanju, nije bilo nedostajućih podataka. Imajući u vidu nastojanja kandidata da ponudi adekvatne odgovore na postavljena istraživačka pitanja oće se reći da su nalaze koje je kandidat odabrao i primijenio u potpunosti adekvatne i opravdane.

5. Rezultati istraživanja

Za rezultate sve tri studije koje je kandidat sproveo u okviru svog master rada se može reći da su kompatibilni i da predstavljaju jednu cjelinu. U okviru prve studije je eksploratornom faktorskom analizom utvrđena četvorofaktorska struktura upitnika životnih pozicija a da četiri izdvojene dimenzije objašnjavaju ukupno 38% varijanse. Kod jednog ajtema je primjećene su niske vrijednosti komunaliteta, a otkriveno je i da neki ajtemi ulaze u sastav dva ili više faktora. Stoga se pristupilo revidiranju sadržaja nekih stavki pazeži pri tome da se ne odudara od originalne verzije upitnika. U drugoj studiji je eksploratorna faktorska analiza ukazala na četvorofaktorsko rješenje ali je konfirmatorna analiza pokazala da četvorofaktorski model pokazuje najbolje indikatore za

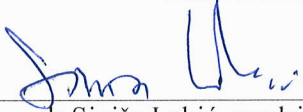
četvorofaktorski model. Gledajući u cjelini može se zaključiti da dobijeni rezultati govore u prilog potrebi za razvoj i unapređenje novih verzija upitnika kojima se mogu procjenjivati koncepti Traksakcione terapije. Rezultati govore u prilog sadržinske, konvergentne, diskriminativne i kriterijumske validnosti, ali protiv konstruktne validnosti. Konačno rezultati kanoničke korelacione analize pokazali su da sigurnije vezane osobe imaju u prosjeku pozitivnije životne pozicije. Pored toga, kandidat je utvrdio i da sigurnije vezane osobe, kao i osobe sa pozitivnijim životnim pozicijama u prosjeku imaju pozitivnije samopoimanje. Muškarci imaju u prosjeku viši skor na subskali Ti–, a žene u prosjeku viši skor na subskali akademskog samopoimanja. Stariji ispitanici imaju u prosjeku niže skorove na subskalama Ja– i Ti–, nižu anksioznost, i pozitivniji akademski, socijalni i emocionalni self.

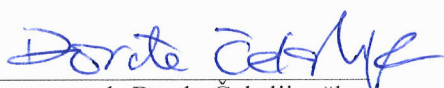
6. Zaključak i prijedlog

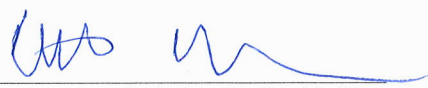
Na osnovu analize master rada kandidata Ognjena Tadića, pod nazivom: „Psihometrijska analiza skale životnih pozicija i odnos životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanjem“, Komisija utvrđuje da rad na adekvatan način tretira postavljeno problemsko pitanje, ispravno izvodi zaključke iz dobijenih nalaza i generalno zadovoljava sve postavljene propozicije i predlaže Nastavno-naučnom vijeću Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci da prihvati Izvještaj Komisije o ocjeni ovog master rada i da odobri njegovu odbranu.

Banja Luka, 5. jun 2023. godine

Članovi komisije:

dr Siniša Lakić, predsjednik

dr Đorđe Čekrlija, član

dr Srđan Dušanić, član

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

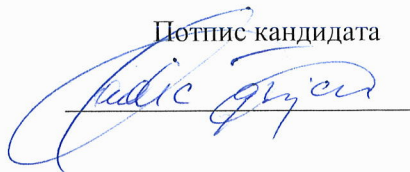
Наслов рада **Psihometrijska analiza skale životnih pozicija i odnos životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanjem**

Наслов рада на енглеском језику **Psychometric analysis of life position scale and the relations of life positions with dimensions of attachment and self**

- ☐ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☐ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☐ да су резултати коректно наведени и
- ☐ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 26.06.2023.

Потпис кандидата

Изјава 2

**Изјава којом се овлашћује Филозофски факултет
Универзитета у Бањој Луци да мастер рад учини јавно доступним**

Овлашћујем Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци да мој мастер рад, под насловом

Psihometrijska analiza skale životnih pozicija i odnos životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanjem

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер рад са свим прилозима предао сам у електронском формату,

погодном за трајно архивирање.

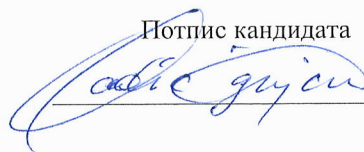
Мој мастер рад, похрањен у дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце

Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Бањој Луци 26.06.2023.

Потпис кандидата

Изјава 3

**Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада**

Име и презиме аутора **Ognjen Tadić**

Наслов рада **Psihometrijska analiza skale životnih pozicija i odnos životnih pozicija sa dimenzijama afektivne vezanosti i samopoimanjem**

Ментор **Prof. dr Đorđe Čekrlija**

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер рада идентична електронској верзији коју сам предао за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 26.06.2023.

Потпис кандидата

